

NFA
CADDEBOSTAN

Noesis Felsefe Atölyesi
2019

Berkeley

İdea Yayınevi, Şarap İskelesi Sk. 2/301 Karaköy, Beyoğlu — İstanbul
Bu çeviriler için © 2019 Aziz Yardımlı

History of Philosophy
William S. Sahakian © 1968
Felsefe Tarihi
ISBN 978 975 397 007 5

A HISTORY OF PHILOSOPHY VOLUME V
Modern Philosophy: The British Philosophers from Hobbes to Hume
© 1959 by Frederick Copleston

Felsefe Tarihi, Cilt V, Bölüm II
Berkeley • Hume olarak birinci yayım İDEA, 1991
ISBN 975 397 072 3

A History of Philosophy
Frank Thilly 1914
ISBN 978 975 397 084 6

Tüm hakları saklıdır
Bu kitabın hiçbir bölümü yayınevinin
izni olmadan herhangi bir biçimde yeniden üretilemez

NOESİS FELSEFE ATÖLYESİ 2019

POLİTİK FELSEFE

İçindekiler

FREDERICK COPLESTON

BERKELEY (1)

1. *Yaşam* 11
2. *Çalışmalar* 12
3. *Berkeley'in Düşüncesinin Tini* 14
4. *Görme Kuramı* 19

BERKELEY (2)

1. *Sözcükler ve Anlamları* 25
2. *Soyut Genel Düşünceler* 28
3. *Duyulur Şeyin esse.si percipidir* 32
4. *Duyulur Şeyler Düşüncelerdir* 35
5. *Özdeksel Töz Anlamsız Bir Terimdir* 38
6. *Duyulur Şeylerin Olgusallığı* 40
7. *Berkeley ve Temsilci Algı Kuramı* 44

* * *

WILLIAM S. SAHAKIAN

GEORGE BERKELEY'İN METAFİZİKSEL İDEALİZMİ 47

* * *

FRANK THILLY

50. GEORGE BERKELEY 52

FREDERICK COPLESTON

GEORG BERKELEY

BÖLÜM BİR
BERKELEY (1)

1. Yaşam

GEORG BERKELEY (1685-1753) 12 Mart 1685'te İrlanda'da Kilkenny yakınlarında Kilcrene'de doğdu. Ailesi İngiliz kökenli idi. On bir yaşında Kilkenny Kolejine gönderildi ve 1700 Martında on beşinde iken Dublin'de Trinity Kolejine girdi. Matematik, dil, mantık ve felsefe öğreniminden sonra 1704'te B.A. derecesini aldı. 1707'de *Arithmetica ve Miscellanea mathematica* başlıklı çalışmalarını yayımladı ve o yılın Haziranında Koleje kabul edildi. Daha şimdiden özdeğin varoluşundan kuşkulanmaya başlamıştı ve konu üzerine ilgisi Locke ve Malebranche'ı incelemesi tarafından uyandırılmıştı. Resmi gerektirimleri yerine getirdikten sonra, 1709'da ast rahip (*deacon*) olarak atandı ve 1710'da Protestan Kilise'de rahip (*priest*) oldu. İlk Ast Üye (*Junior Fellow*) olarak, ama daha sonra 1717'den başlamak üzere Üst Üye (*Senior Fellow*) olarak çeşitli akademik görevlerde bulundu. Ama 1724'te Derry kilise başkanlığı görevini elde edince Üyeliğini bırakmak zorunda kaldı. Kolejde kalışı hiç kuşkusuz arasız değildi ve Londra'yı ziyaret etmiş ve orada Addison, Steele, Pope ve başka ünlüler ile tanışmıştı; ve iki kez Kıta'yı ziyaret etmişti.

Derry'deki görevine yerleşmesinin üzerine çok geçmeden Berkeley Bermuda adasında İngiliz plantsyoncuların ve Yerlilerin çocuklarının eğitimi için kendisinin bir kolej kurma projesi konusunda Sarayın ve hükümet çevrelerinin desteğini aramak üzere Londra'ya gitti. Görünürde hem genel eğitim hem de özel olarak dinsel eğitim için Amerika kıtasından oldukça uzun bir yolu aşarak gelen ve eğitimleri tamamlandıktan sonra geri dönen İngiliz gençleri ve Yerlilerin düşünüyordu. Berkeley bir yetki ve önerilen bir bağış için parlamento onayı elde etmeyi başardı, ve 1728'de eşlikçileri ile birlikte Amerika'ya yelken açarak Rhode Island'daki Newport'a doğru yola çıktı. Erken projesinin doğruluğundan kuşkuya düşünce, bağış verilmez tasarlanan koleji Bermuda yerine Rhode Island'da kurmak için başvuruda bulunmaya karar verdi. Ama beklenen para gelmedi ve Berkeley İngiltere'ye geri dönmek için yola çıkarak 1731 Ekim sonunda Londra'ya ulaştı.

İngiltere'ye dönüşünden sonra Berkeley Londra'da terfi umudu ile beklemeye başladı ve 1734'te gerçekten de Cloyne piskoposu olarak atandı. Yaşamının bu döneminde idi ki insan hastalıkları için bir her-derde-deva olarak gördüğü katranlı-suyun (*tar-water*) iyiliklerinden yana ünlü propagandalarına girişti. Bu özel çare konusunda ne düşünülürse düşünülün, Berkeley'in acıya bir çözüm için ateşli isteği içtendi.

1745'te Berkeley daha iyi bir kazanç getirebilecek olan Clogher piskoposluğu teklifini geri çevirdi, ve 1752'de karısı ve ailesi ile Oxford'da Holywell Street'te aldığı bir eve yerleşti. 14 Ocak 1753'te dinginlik içinde öldü ve Christ Church'ün bir eklentisine, Oxford diyakozunun katedraline gömüldü.

2. Çalışmalar

Berkeley'in en önemli felsefi çalışmaları meslek yaşamının erken bir döneminde, Trinity Kolejinin bir Üyesi olduğu yıllar sırasında yazıldı. *Yeni Bir Görme Kuramına Doğru Bir Deneme (An Essay towards a New Theory of Vision)* 1709'da çıktı. Bu çalışmada Berkeley görme sorunlarını ele aldı, örneğin uzaklık,

büyükük ve konum yargılarımızın temellerini çözümlledi. Ama daha şimdiden 'özdeksizciliğin' (*immaterialism*) doğru luğuna inanmış olsa da, *Deneme*'de ününü borçlu olduğı bu öğretiyi anlatmadı. Bu öğreti 1710'da yayımlanan *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine Bir İnceleme*'nin (*A Treatise concerning the Principles of Human Knowledge*) birinci Bölümünde ve 1713'te yayımlanan *Hylas ve Philonus Arasındaki Üç Diyalog*'da (*Three Dialogues between Hylas and Philonus*) ortaya koyuldu. *Deneme* için ve *İlkeler* için ön çalışma Berkeley'in 1707 ve 1708'de yazılan defterlerinde kapsanır. Bunlar 1871'de A. C. Fraser tarafından *Raslantısal Metafiziksel Düşünceler Güncesi* (*Commonplace Book of occasional Metaphysical Thoughts*) başlığı altında ve 1944'te Profesör A. A. Luce tarafından *Felsefi Yorumlar* (*Philosophical Commentaries*) başlığı altında yayımlandı. 1712'de Berkeley *Edilgin Boyuneğış* (*Passive Obedience*) üzerine bir kitapçık yayımladı ve bunda edilgin boyuneğış öğretisini ileri sürdü, gerçi aşırı tiranlık durumlarında başkaldırı hakkını kabul ederek onu sınırlandırsa da.

Berkeley'in Latince incelemesi *De motu* 1721'de çıktı, ve aynı yıl *İngiltere'nin Yıkımını Önleme Yönünde Bir Deneme*'yi (*An Essay towards preventing the Ruin of Great Britain*) yayımladı. Çalışma *South Sea Bubble** tarafından yol açılan yıkımlar karşısında din, çalışkanlık, tutumluluk ve kamu tinine bir çağrıyı kapsıyordu. Amerika'da *Alciphron ya da Minik Filozof* (*Alciphron or Minute Philosopher*) başlıklı çalışmayı yazdı ve bunu 1732'de Londra'da yayımladı. Yedi diyalog kapsayan bu çalışma kitaplarının en uzunudur ve özgür-düşünörlere (*free-thinkers*) karşı yöneltilmiş olarak özünde bir Hıristiyan savunmacının çalışmasıdır. 1733'te *Bir Tanrının Dolaysız Bulunuşunu ve Kayrasını Gösteren Görüş ya da Görsel Dil Kuramının Doğrulaması ve Açıklaması* (*The Theory of Vision or Visual Language showing the immediate Presence and Providence of a Deity Vindicated and Explained*) başlıklı çalışması *Deneme*'nin bir gazete eleştirisine

*[*South Sea Bubble*. 1720 İngilteresinde *South Sea Company* Güney Denizleri (ekvatorun güneyindeki denizler) ile tecimde bir tekel hakkı karşılığında ulusal borcu üzerine aldıktan sonra ortaya çıkan parasal bunalım ve şirket stoklarında bunu izleyen ateşli spekülasyonlar.]

karşı yanıt olarak çıktı; ve 1734'te Berkeley *Çözümleyici, ya da İnançsız Bir Matematikçiye Seslenen Bir Söylem*'i (*The Analyst or a Discourse addressed to an Infidel Mathematician*) yayımladı ve bunda Newton'ın türev kuramına saldırarak eğer matematikte gizemler varsa bunları dinde beklemenin ancak usauygun olduğunu ileri sürdü. A. Dr. Jurin bir yanıt yayımladı ve Berkeley 1735'te yayımlanan *Matematikte Özgür-Düşünmenin Bir Savunusu* (*A Defence of Free-thinking in Mathematics*) ile karşılık verdi.

1745'te Berkeley biri kendi topluluğuna, öteki Cloyne piskoposluğu altındaki Katoliklere seslenen iki mektup yayımladı. Bu ikincisinde Jacobi ayaklanmasına katılmamayı önerdi. Bir İrlanda bankası sorunu üzerine düşünceleri adı verilmeksizin *Soruşturmacı* (*The Querist*) başlığı altında 1735, 1736 ve 1737'de üç bölüm olarak Dublin'de yayımlandı. Berkeley İrlanda sorunları ile oldukça yakından ilgileniyordu, ve 1749'da *Bilgelere Bir Söz* (*A Word to the Wise*) başlıklı bir yazı ile ülkenin Katolik dinadamlarına seslenerek onları daha iyi toplumsal ve ekonomik koşulların geliştirilmesi devimine katılmaya çağırdı. Katranlı-suyun yararlarından yana propagandası ile bağıntı içinde, 1744'te içinde belli bir ölçüde felsefe de kapsayan *Siris*'i yayımladı. Bilinen son yazısı *Katranlı-Su Üzerine Daha Öte Düşünceler* (*Farther Thoughts on Tar-water*) 1752'de yayımlandı.

3. Berkeley'in Düşüncesinin Tini

Berkeley'in felsefesi bu felsefenin kısa bir bildiriminin bile (örneğin yalnızca Tanrı, sonlu tinler ve tinlerin düşünceleri vardır) onu sıradan insanın dünya görüşünden dikkati durduracak denli uzak göstermesi anlamında heyecan vericidir. Nasıl ünlü bir felsefeci özdeğin varoluşunu yadsımda kendini aklayabilir diye hayret edebiliriz. Gerçekten de, Berkeley *İnsan Bilgisinin İlkeleri*'ni yayımladığı zaman bütünüyle doğal olarak eleştiri ve giderek alay konusu oldu. Birçok insana öyle göründü ki en açık olanı, sıradan hiçbir insanın sorgulamayacağı denli açık olanı yadsıyor ve hiçbir biçimde çok açık olmayanı ileri sürüyordu. Böyle bir felsefe düşlemsel bir

aşırıktan başka birşey olamazdı. Yazarı ansal olarak dengesiz biri, ya da kimilerinin düşündüğü gibi, paradoksal yenilikler peşinde koşan biri ya da ince bir şaka yapan ilginç bir İrlandalı idi. Ama evlerin, masaların, ağaçların, dağların gerçekte tinlerin ya da anlıkların düşünceleri olduğuna inanan ya da inanıyor gibi yapan hiç kimse haklı olarak başka insanların da onun görüşlerini paylaşmalarını bekleyemezdi. Kimileri Berkeley'in uslamlamalarının ustaca ve ince ve çürütülmesi güç olduğunu kabul etti. Aynı zamanda böylesine paradoksal vargılara götüren uslamlamalarda yanlış birşey olmalıydı. Başkaları Berkeley'in konumunu çürütmenin kolay olduğunu düşündü. Bunların onun felsefesini reddetmelerinin güzel bir örneği Dr. Samuel Johnson'un ünlü çürütmesidir. Bilgili doktor büyük bir taşı tekmeleyerek "Onu böyle çürütüyorum" diye bağırmıştı.

Bununla birlikte, Berkeley'in kendisi felsefesini sağduyuya aykırı düşlemsel bir yaratı olarak ya da giderek sıradan insanın kendiliğinden kanıları ile bağdaşmaz olarak görmekten çok uzaktı. Tersine, sağduyudan yana olduğuna inandı ve açıkça kendini profesörlerden ve onun görüşünde tuhaf ve saçma öğretiler bildiren yanlış yola düşmüş metafizikçilerden ayrı olarak "halk" ile birlikte sınıflandırdı. Defterlerinde ilginç bir girişi okuruz: "Not: Metafiziği vb. sonsuza dek uzaklaştırıyor ve insanları yeniden sağ duyuya çağırıyor olmak."¹ Kişi gerçekten de bir bütün olarak Berkeley'in felsefesini metafiziğin uzaklaştırılmasının bir örneği olarak görme eğiliminde olmayabilir; ama Locke'un gizli (*occult*) özdeksel töz öğretisini yadsıması hiç kuşkusuz onun gözünde bu etkinliğin bir örneği idi. Ve cisimlerin ya da duyulur nesnelerin algılayan anlıklara bağımlı olduğu öğretisini sıradan insanın görüşleri ile bağdaşmaz görmedi. Aslında, sıradan insan masanın var olduğunu ve onu algılayacak hiç kimse yok iken bile orada bulunduğunu

¹*Philosophical Commentaries*, 751; I, s. 91. Berkeley'in yazılarına cilt ve sayfa göndermeleri Yapıtlarının A. A. Luce ve D. E. Jessop tarafından düzenlenen eleştirel yayımıdır. Burada *Philosophical Commentaries* için P.C.; *Essay towards a New Theory of Vision* için E.; *Principles of Human Knowledge* için P.; *Three Dialogues* için D.; *De motu* için D.M.; *Alciphron* için A. kısaltmaları kullanılmıştır.

söyleyecektir. Ama Berkeley masanın odada onu algılayacak hiç kimse yok iken bile belli bir anlamda varolduğunun söylenebileceğini yadsıma gibi bir niyeti olmadığı yanıtını verecektir. Soru bildirimim doğru mu yoksa yanlış mı olduğu değil, ama hangi anlamda doğru olduğudur. Masanın onu algılayacak hiç kimse bulunmuyor ve onu algılamıyor iken odada olduğunu söylemek ne demektir? Bu eğer biri odaya girecek olsaydı, “bir masayı görme” dediğimiz deneyimde bulunacaktı demekten başka ne anlama gelebilir? Sıradan insan masa onu algılayacak hiç kimse yokken bile odadadır derken demek istediğinin bu olduğunu ileri sürmeyecek midir? Demek istemiyorum ki sorun bu sorular tarafından düşündürülebilecek denli yalındır. Ne de kendimi Berkeley’in görüşüne bağlamak istiyorum. Ama önceden çok kısa bir biçimde Berkeley’in çağdaşlarının düşlemsel olarak görme eğiliminde oldukları görüşlerin gerçekte sağduyu ile bütünüyle uyumlu olduklarını nasıl ileri sürebildiğini belirtmek istiyorum.

Bir cismin ya da duyulur şeyin edimsel olarak algılanmadığı zaman varolduğunu söylemenin ne demek olabileceği sorusuna az önce değinildi. Berkeley yalnızca kendi dillerinde iyi yazma yeteneğinde olan felsefecilerden biri değildi: Sözcüklerin anlam ve kullanımları ile de büyük ölçüde ilgilendi. Bu hiç kuşkusuz bugün İngiliz felsefecileri tarafından yazılarına yöneltilen ilginin başlıca nedenlerinden biridir. Çünkü onda linguistik analiz deviminin bir ön habercisini görürler. Berkeley örneğin “varoluş” teriminin doğru bir çözümlemesi için gereksinim üzerinde diretti. Böylece defterlerinde birçok eski felsefecinin varoluşun ne olduğunu bilmedikleri için saçmalıklara düştüklerini belirtir. Ama “üzerinde direttiğim başlıca nokta Varoluşun doğa, anlam ve önemini anlamadır.”² Berkeley’in görüşünde *Esse est percipi* vargısı duyulur şeyler vardır derken kullandığımız “varolma” teriminin doğru bir çözümlemesinin sonucu idi. Yine, Berkeley Newtoncu bilimsel kuramlarda görülen türde soyut terimlerin anlam ve kullanımına özel bir dikkat yöneltti. Ve bu terimlerin kullanımının çözümlemesi ona daha sonra orta malı olmuş olan

²P.C., 491; I.s. 61-2.

bilimsel kuramların konumlarına ilişkin görüşleri önceleme olanağını verdi. Bilimsel kuramlar birer önsavdır, ve bilimsel bir önsavın, yalnızca “işlediği” için, zorunlu olarak insan anlığının olgusallığın enson yapısını özümseme ve son gerçekliğe erişme gücünün anlatımı olduğunu düşünmek bir yanılıdır. Dahası, “yerçekimi,” “çekim” vb. gibi terimlerin hiç kuşkusuz kendi kullanımları vardır; ama bunların araçsal birer değer taşıdıklarını söylemek bir şeydir, gizli (*occult*) kendilikleri ya da nitelikleri gösterdiklerini söylemek bütünüyle başka birşey. Soyut sözcüklerin kullanımı, gerçi kaçınılamaz olsa da, fiziği metafizik ile kirltme ve bize fiziksel kuramların konumlarının yanlış bir düşüncesini verme eğilimindedir.

Ama gerçi Berkeley metafiziği sürmekten ve insanları sağduyuya geri çağırmaktan söz etse de, kendisi bir metafizikçi idi. Örneğin özdeksel şeylerin varoluş ve doğalarının açıklaması verildiğinde, bundan pekinlikle Tanrının varolduğu sonucu çıktığını düşünüyordu. Berkeley’in “düşünceler” dediği nitelikleri destekleyecek hiçbir özdeksel töz (Locke’un bilinemez ve bilinmeyen dayanağı) yoktur. Özdeksel şeyler öyleyse düşünce öbeklerine (*clusters of ideas*) indirgenebiliridir. Ama düşünceler herhangi bir anlıktan ayrı olarak kendi başlarına varolmazlar. Aynı zamanda açıktır ki kendimiz için oluşturduğumuz düşünceler, imgelemin yaratıları (örneğin bir denizkızı ya da tek-boyuzlu at düşünceleri) ile bir insanın uyanık yaşamı sırasında normal durumlar ve koşullar altında algıladığı fenomenler ya da “düşünceler” arasında bir ayırım vardır. Kendime özgü imgesel bir dünya yaratabilirim; ama gözlerimi kitabımdan kaldırdığım ve pencereden dışarı baktığım zaman gördüklerim bana bağlı değildir. Bu “düşünceler” öyleyse bana bir anlık ya da tin tarafından, eş deyişle Tanrı tarafından sunuluyor olmalıdır. Bu tam olarak Berkeley’in sorunu anlatış yolu değildir; ama onun görüşünde fenomenalizmin teizmi içerdiği olgusunu kısaca belirtmek için yeterli olacaktır. İçerip içermediği hiç kuşkusuz başka bir sorudur. Ama Berkeley içerdiğini düşünüyordu; ve Tanrıya inancın yalın bir sağduyu sorunu olduğunu düşünmesinin nedenlerinden biri budur. Eğer özdeksel şeylerin varoluş ve doğasına ilişkin bir sağduyu görüşünü benimseyecek

olursak, Tanrının varoluşunu doğrulamaya götürülürüz. Evrik olarak, özdeksel töze inanç tanrıtanımazlığı getirir.

Eğer Berkeley'in felsefe yapma yolunu irdeliyorsak bu sorunun biraz önemi vardır. Çünkü özdeksel tözü eleştirisini genel olarak tanrıtanırcılığın ve özel olarak Hıristiyanlığın bir kabulü için yolu hazırlamaya hizmet ediyor olarak gördüğünü açıkça ortaya koydu. Söylendiği gibi, felsefesi birçok çağdaşı tarafından düşlemsel bir saçmalık olarak görüldü. Ve Bermuda tasarını yaşama geçirebilmek için İrlanda'da Protestan Kilise-de³ bir görevi gözden çıkarmaya istekliliği kimileri tarafından bir delilik belirtisi olarak alındı. Ama savunduğu özdeksizcilik (*immaterialism*) felsefesi ve Bermuda tasarısı başka bir yolda İrlanda yoksullarının acıları için kaygısında ve katranlı-suyun yararları konusundaki coşkulu propagandasında açıkça görülen aynı karakter ve kafa yapısını gösterir. Felsefesine hangi değer verilirse verilsin ve sonraki felsefeci kuşakları tarafından ondan hangi öğeler vurgulanırsa vurgulansın, felsefesini kendi değerlendirmesi *İlkeler*'in kapanış sözlerinde hayranlık verici bir yolda özetlenir. "Çünkü, herşey bir yana, incelemelerimizde ilk yeri hak eden şey Tanrının ve ödevimizin irdelenişidir; ve bunları yükseltmek bir bakıma emeklerimin ana yön ve tasarısı olduğu için, eğer söylemiş olduklarımla okurlarımı Tanrının bulunuşunun dindarca bir duygusu ile esinlendiremiyorsam onları bütünüyle yararsız ve etkisiz sayacağım: ve bilgili insanların başlıca uğraşını oluşturan o verimsiz kurguların yanlışlık ya da boşluklarını gösterdikten sonra, doğru olan onları İncil'in sağlıklı gerçekliklerine saygı göstermeye ve onları kabul etmeye yöneltilir, çünkü bunları bilmek ve yerine getirmek insan doğasının en yüksek eksiksizliğidir."⁴

Berkeley böylece felsefesinin kılğısal işlevi konusunda bütünüyle açıklı. *İlkeler*'in tam başlığı şudur: *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine Bir İnceleme, ya da Kuşkuçuluk, Tanrıtanımazcılık ve Dinsizliğin Zeminleri ile, Bilimlerdeki Tüm Yanlışlık ve Güçlüğün*

³Berkeley gerçekten de kilisede yükselmeye ilgisiz değildi. Ve bir de geçindirecek ailesi vardı. Ama Amerika'nın Hıristiyanlaştırılması için tasarıları, ne denli başarısız olmuş olsalar da, onun bir konum düşkünü değil ama bir idealist olduğunu gösterir.

⁴P., I, 156; II, s. 113.

Başlıca Nedenleri Üzerine Soruşturma. Benzer olarak, *Üç Diyalog*'daki amacının "insan bilgisinin gerçeklik ve eksiksizliğini, ruhun cisimsel-olmayan doğasını ve bir Tanrının dolaysız bulunuşunu kuşkucular ve tanrıtanımazcılar ile karşıtlık içinde açıkça belgitlemek"⁵ olduğunu söyler. Ama bu ve benzeri bildirimlerden Berkeley'in felsefesinin dindar ve savunmacı bir karakterin önyargıları ve saplantıları tarafından bütünüyle bulandırıldığı ve böylece felsefi düşünceye sunacak değerli hiçbirşeyi olmadığı vargısını çıkarmamak gerekir. Ciddi bir felsefeci idi, ve kişi onun kullandığı uslamamalar ile, çıkardığı vargılar ile anlaşıyor olsun ya da olmasın, sunduğu düşünce çizgileri irdelemeye değer ve getirdiği sorunlar ilginç ve önemlidir. Genel olarak, ayrıca bir metafizikçi ve bir fenomenalist de olmasına karşın, fenomenalizmin felsefede son sözü söylediğini düşünmeyen bir görgücü olarak dikkate değerdir. Felsefesi hiç kuşkusuz kırma bir felsefe olarak görünür. Eğer felsefesine yalnızca Locke'dan Hume'a giden yolda bir basamak olarak bakarsak kaçınılmaz olarak böyle görünecektir. Ama sanırım kendi uğruna ilginçtir.

4. Görme Kuramı

Daha önce belirtildiği gibi, Berkeley kendi özdeksizcilik felsefesini dünyaya insanların kafalarını onun kabulüne hazırlamak için belli bir çaba göstermeksizin sunmadı. Çünkü görüşlerinin doğrulukları ve sağduyu ile bağdaşabilirlikleri konusunda kesin bir kaniye varmış olsa da, bildirimlerinin birçok okura tuhaf ve saçma geleceğinin bilincinde idi. Bu nedenle ilk olarak *Yeni bir Görme Kuramına Doğru Deneme*'sini yayımlayarak *İnsan Bilgisinin İlkeleri* için yolu hazırladı.

Bununla birlikte, bu *Deneme*'nin yalnızca insanların kafalarını Berkeley'in daha sonraki yayımlarında söyleme niyetinde olduklarını duygudaş bir yaklaşım ile dinlemeye yatkın kılacak bir aygıt olduğunu sanmak yanlış olacaktır. Kitap algı ile bağlantılı bir dizi sorun üzerine ciddi bir incelemedir, ve hazırlık

⁵D., sub-title; II, s. 147.

işlevinden bütünüyle ayrı olarak kendi uğruna ilginçtir. Optik aletlerin yapılmaları optik kuramların gelişimini uyarılmıştı. Aralarında Barrow'un *Optik Dersleri* (*Optical Lectures*) (1669) de olmak üzere daha şimdiden birçok çalışma yayımlanmıştı; ve *Deneme*'de Berkeley konuya kendi katkılarını getirdi. Kendi sözlerinde anlatıldığı gibi, amacı "görme yoluyla nesnelere uzaklık, büyüklük ve konumlarını algılayış yolumuzu göstermektir. Ayrıca görme ve dokunma duyuları arasında bulunan ayrımı ve her iki duyuya ortak herhangi bir düşüncenin olup olmadığını irdelemektir."⁶

Berkeley uzaklığın kendisini dolaysızca algılamadığımızı üzerinde anlaşılabilir bir olgu olarak kabul eder. "Öyleyse geriye uzaklığın kendisi görme ediminde dolaysızca algılanan bir başka düşünce aracılığıyla görüşe getirilmesi kalır."⁷ Ama Berkeley çizgiler ve açılar aracılığıyla yürürlükteki geometrik açıklamayı yadsır. Çünkü bir yandan uzaklığı geometrik hesaplama yoluyla ölçtüğümüz ya da yargıladığımız görüşü deneyim tarafından desteklenmez. Öte yandan, sözü edilen çizgiler ve açılar optiği geometrik olarak irdeleme amacıyla matematikçiler tarafından kurulan önsavlardır. Geometrik açıklama yerine Berkeley şu çizgilerdeki düşünceleri önerir. Her iki göz ile yakındaki bir nesneye bakarken, gözbebeklerim arasındaki aralık nesnenin yaklaşmasına ya da uzaklaşmasına göre küçülür ya da genişler. Ve gözlerdeki bu değişime duyular eşlik eder. Sonuç değişik duyular ve değişik uzaklıklar arasında bir bağlantının kurulmasıdır. Böylece duyular uzaklık algısında ara "düşünceler" olarak davranır. Yine, eğer bir nesne gözden belli bir uzaklığa koyulur ve sonra yaklaştırılırsa, daha karışık olarak görülür. Ve böylece "anlıktaki çeşitli karışıklık ve uzaklık dereceleri arasında alışkısalsal bir bağıntı doğar; daha büyük karışıklık nesnenin daha küçük uzaklığını ve daha küçük karışıklık daha büyük uzaklığını imler."⁸ Ama gözden belli bir uzaklığa koyulmuş bir nesne yakına getirildiği zaman hiç olmazsa belli bir süre için gözü kısarak görünüşünün karışmasını önleriz. Ve gözü

⁶E., 1; II, s. 171.

⁷E., 11; II, s. 173.

⁸E., 21; II, s. 175.

kısma çabasına eşlik eden duyum bize nesnenin uzaklığını yargulamada yardım eder. Gözü kısma çabasının büyüklüğü nesnenin yakınlığı ile artar.

Duyulur nesnelere ilişkin algımıza gelince, ilkin görme tarafından ayrımsanan iki tür nesneyi ayırdetmemiz gerekir. Kimileri yeterince ve dolaysızca görülürdür; başkaları dolaysızca görme duyusunun altına düşmez, tersine daha çok dokunulur nesnelere ve yalnızca doğrudan görülür olan aracılığıyla dolaylı olarak görünürler. Her tür nesnenin kendi ayrı büyüklüğü ya da uzamı vardır. Örneğin, aya baktığımız zaman doğrudan doğruya renkli bir disk görürüm. Ay, görülür (*visible*) bir nesne olarak, çevrende durduğu zaman dorukta durduğu zaman olduğundan daha büyüktür. Ama dokunulur (*tangible*) bir nesne olarak görüldüğü zaman ayın büyüklüğünü bu yolda değiştiriyor olarak düşünmeyiz. “Anlığın dışında varolan ve belli bir uzaklıkta olan nesnenin büyüklüğü her zaman değişmeksizin aynı kalmayı sürdürür. Ama görülür nesne biz dokunulur nesneye yaklaşır ya da ondan uzaklaşırken değiştiği için, değişmez ve belirli hiçbir büyüklüğü yoktur. Öyleyse ne zaman herhangi bir şeyin, örneğin bir ağacın ya da evin büyüklüğünden söz etsek, demek istediğimiz şey bu nesnenin dokunulur büyüklüğü olmalıdır, yoksa kararlı ve onda sözü edilen ikircimden özgür hiçbir şey olamaz.”⁹ “Ne zaman bir nesneye ilişkin olarak onun büyük ya da küçük, şu ya da bu belirli ölçüde olduğunu söylesek, bu dokunulur olan açısından demek isteniyor olmalıdır, dolaysızca algılanıyor olmasına karşın gene de çok az dikkat edilen görülür uzam açısından değil.”¹⁰ Bununla birlikte, dokunulur nesnelere ilişkin büyüklüğü doğrudan algılanmaz; görülür görüngülerin karışıklık ya da seçiklik, bulanıklık ya da diriliklerine göre, görülür büyüklük tarafından yargılanır. Gerçekten de görülür büyüklük ve dokunulur büyüklük arasında hiçbir zorunlu bağıntı yoktur. Örneğin bir kule ve bir insan, uygun uzaklıklara yerleştirildikleri zaman, az çok aynı görülür büyüklükte olabilirler. Ama bu nedenle aynı dokunulur büyüklüklerinin olduğu yargısında

⁹E., 55; II, s. 191.

¹⁰E., 61; II, s. 194.

bulunmayız. Yargımız bir dizi deneysel etmen tarafından etkilendir. Bununla birlikte, bu durum bir nesneye dokunmadan önce dokunulur büyüklüğünün görülür büyüklüğü tarafından imlendiği olgusunu değiştirmez, gerçi görülür büyüklüğün dokunulur büyüklükle hiçbir zorunlu bağıntısı olmasa da. “Uzaklığı gördüğümüz gibi, büyüklüğü de görürüz. ... Ve her ikisini de bir insanın bakışlarında utancı ya da öfkeyi gördüğümüz aynı yolda görürüz. Bu duyguların kendileri görülmezdir, ama gene de dolaysız görmenin nesnelere olan ve o duyguları yalnızca onlara eşlik ettikleri gözlemlendiği için simgeleyen çehre renkleri ve değişiklikleri ile birlikte göz tarafından içeri bırakılırlar. Deneyim olmasaydı yüz kızarmasını memnuniyetten çok utancın bir belirtisi olarak alamazdık.”¹¹

Berkeley’in görsel algıya ilişkin düşünceleri kesinlikle bütünyle özgün değildi. Ama ödünç aldığı düşünceleri dikkatle işlenmiş bir kuram oluşturmada kullandı. Bu kuram, değerli tikel noktalarından ayrı olarak, gerçekten de uzaklık, büyüklük ve konumu algılayış yollarımız üzerine tikel örneklerin de yardımı ile derin düşünen bir kafanın ürünü olarak büyük değer taşır. Berkeley’in hiç kuşkusuz matematiksel optik kuramının yararlığını sorgulama gibi bir niyeti yoktu; ama sıradan görsel algıda uzaklık ve büyüklüğü matematiksel hesaplamalar ile yargılamadığımızı açıkça gördü. Gerçekten de uzaklıkları belirlemede matematik kullanırız; ama bu süreç açıktır ki Berkeley’in sözünü ettiği sıradan görsel algıyı öngerektirir.

Berkeley’in algıyı açıklamasının daha öte ayrıntılarına girmek gereksizdir. Belirtilmesi gereken nokta görme ve dokunma arasında ve bunların ilgili nesnelere arasında yaptığı ayırmadır. Daha önce gördük ki, sözcüğün sağın anlamında görme ya da görüş yetisinin nesnelere olan nesnelere ve yalnızca dolaylı olarak görsel algının nesnelere olan nesnelere arasında ayırım yapıyordu. Görülür büyüklük ya da uzam dokunulur uzamdan ayrıdır. Ama daha ileri gidebilir ve genel olarak diyebiliriz ki “her iki duyuya ortak hiçbir düşünce yoktur.”¹² Bunun böyle olduğu kolayca gösterilebilir. Dolaysız görme nesnelere ışık ve

¹¹E., 65; II, s. 195.

¹²E., 129; II, s. 223.

renklerdir, ve başka hiçbir dolaysız nesne yoktur.¹³ Ama ışık ve renkler dokunma yoluyla algılanmaz. Bu nedenle her iki duyuya ortak dolaysız hiçbir nesne yoktur. Belki de öyle görünebilir ki Berkeley biricik dolaysız görme nesnelere ışık ve renklerdir derken kendisi ile çelişir, gerçi aynı zamanda görülür uzamdan söz ediyor olsa da. Ama gördüklerimiz renk-alancıklarıdır, bir bakıma uzamlı renklerdir. Ve görülür uzam, renk alancıkları olarak görülür uzam, diye direktir Berkeley, dokunulur uzamdan bütünüyle ayırır.

Denebilir ki görme ve dokunma nesnelere türdeşliklerini ileri sürmek bir apaçıklığı ileri sürmektir. Herkes örneğin renkleri dokunma ile değil ama görme yoluyla algıladığımızı bilir. Örneğin bir şeyin yeşil göründüğünü söyleriz, yeşil duyumsandığımızı değil. Hepimiz ışık ve renklerin asıl görme nesnelere olduğunu tıpkı seslerin koklanmayıp işitildiğini bildiğimiz gibi biliriz. Ama görme ve dokunma nesnelere ayrı türden olduklarında direktmesinde Berkeley'in örtük bir amacı vardır. Çünkü görsel nesnelere, "görme düşünceleri"-nin bize dokunma düşüncelerini imleyen simgeler ya da imler olduğunu ileri sürmeyi ister. İkisi arasında hiçbir zorunlu bağıntı yoktur; ama "bu imler değişmez ve evrenseldir, (ve) dokunma düşünceleri ile bağıntıları dünyaya ilk girişimizde öğrenilmiştir."¹⁴ "Bütününde alındığında, sanırım haklı olarak vargılayabiliriz ki görmenin asıl nesnelere doğanın Yaratıcısının evrensel dilini oluşturur, ve bununla bedenlerimizin sakınımı ve iyiliği için zorunlu olan şeylere erişebilmek için olduğu gibi bunların zararlı ve yokedici olanlarından kaçınabilmek için de eylemlerimizi nasıl düzenleyeceğimiz konusunda bilgilendiriliriz. ... Ve bunların uzakta olan nesnelere bize imleyiş ve belirtiş yolları insan belirleniminin dil ve imlerinin yolları ile aynıdır, çünkü bunlar da imlenen şeyleri herhangi bir doğa benzerliği ya da özdeşliği yoluyla değil ama yalnızca deneyimin bize aralarında bulunduğunu gösterdiği bir alışkısıl bağıntı yoluyla imlerler."¹⁵

¹³A.g.y.,

¹⁴E., 144; II, s. 229.

¹⁵E., 147; II, s. 231.

Burada “ uzakta olan nesnelere imleyiş ve belirtiş” sözlerine dikkat etmek gerekir. İmlem görme ya da görüş nesnelere uzakta olmadıklarıdır. Başka bir deyişle, bunlar bir anlamda anlığın içerisinde, “dışarıda” değil. Berkeley “anlıktan olmaksızın varolan ve belli bir uzaklıkta olan nesnenin büyüklüğü her zaman değişmeksizin aynı kalmayı sürdürür”¹⁶ derken ve bu dışsal ve dokunulur nesneyi görülür nesne ile karşılaştırırken, daha önceden bunu imlemişti. Görme nesnelere belli bir anlamda anlığın içerisinde, ve anlığın dışındaki nesnelere, dokunulur nesnelere imleri ya da simgeleri olarak davranırlar.

Görülür ve dokunulur nesne arasındaki bu ayrım *İlkeler*'de daha sonra ileri sürülen görüş ile, tüm duyulur nesnelere “düşünceler” oldukları ve belli bir anlamda anlığın içerisinde var oldukları görüşü ile bağdaşmaz. Ama bu demek değildir ki Berkeley *Deneme*'nin yazılışı ve *İlkeler*'in yazılışı arasında geçen süre içinde görüşünü değiştirmişti. Bu daha çok *Deneme*'de genel kuramının yalnızca bölümsel bir sunuluşunu vermeyi istediğini belirtir. Bu nedenle sanki görülür nesnelere anlıkta ve dokunulur nesnelere anlığın dışında imiş gibi konuşur. Bununla birlikte, *İlkeler*'de tüm duyulur nesnelere anlığın içerisine getirilir, ve bundan böyle Tanrı tarafından belirlenen bir dili oluşturanlar yalnızca görme nesnelere değildir. Başka bir deyişle, birincil olarak algı ile bağıntılı bir dizi sorununu tartıştığı *Deneme*'de okuru genel kuramının yalnızca bir bölümü ile ve yalnızca geçerken tanıştıran, *İlkeler*'de genel kuramı açıklar. Eklemek gerek ki giderek Berkeley'in genel kuramı üzerine bile uzaklık, büyüklük ve konumu algılayışımız ile bağıntılı sorular getirilebilir; ama uzaklık ve konum, eğer anlıktan bağımsız özdeksel hiçbir şey yoksa, hiç kuşkusuz yalnızca görelidir, saltık değil.

¹⁶E., 55; II, s. 191.

BÖLÜM İKİ
BERKELEY (2)

1. Sözcükler ve Anlamları

ÖNCEKİ BÖLÜMDE Berkeley'in dile ve sözcüklerin anlamlarına ilgisine dikkat çekildi. *Felsefi Yorumlar*'da, eş deyişle defterlerinde matematiğin metafizik ve etik üzerinde bir üstünlüğü vardır der, çünkü matematiksel tanımlar öğrenen biri için henüz bilinmeyen sözcüklerin tanımları iken ve böylece anlamlarına karşı çıkılmazken, buna karşı metafizik ve etikte tanımlanan terimler çoğunlukla şimdiden bilinir ve bu nedenle onları tanımlamaya yönelik herhangi bir girişim anlamları üzerine önceden tasarlanmış düşünce ve önyargılar ile karşılaşır.¹ Dahası, birçok durumda felsefede kullanılan bir terim ile ne demek istendiğini anlayabilir ve gene de anlamının duru bir açıklamasını vermeyi ya da onu tanımlamayı başaramayabiliriz. "Kendi ruhumu, uzamımı vb. açıkça ve tam olarak anlayabilir, ve onları tanımlamayı başaramayabilirim."² Ve Berkeley şeyleri tanımlamadaki ve üzerlerine duru olarak konuşmadaki güçlüğü düşünce karışıklığına olduğu denli de "dil yanlışlıklarına ve darlıkları"na (*the fault and scantiness of language*) yükler.³

¹P.C., 162; I, s. 22.

²P.C., 178; I,p. 24.

³A.g.y. .

Linguistik analiz öyleyse felsefede önemlidir. “Sık sık şaşırır ve genellikle kullanımda olan sözcüklerin duru ve belirli anlamlarını elde etmede güçlüğe düşeriz.”⁴ Yanlırlarımıza yol açan olgu “şey” ya da “töz” gibi sözcüklerin kendileri olmaktan çok “anlamları üzerine düşünmeme tutumudur. Yine de sözcüklerin korunmasından yana olacağım. Yalnızca insanların konuşmadan önce düşünmelerini ve sözcüklerinin anlamını bir karara bağlamalarını istiyorum.”⁵ “Yaptığım ya da yaptığımı ileri sürdüğüm başlıca şey yalnızca sözcüklerin pusunu ya da perdesini (*mist or veil*) kaldırmaktır. Bu bilgisizliğe ve karışıklığa yol açmıştır. Skolastikleri ve matematikçileri, tüzecileri ve dinadamlarını yıkıma götürmüştür.”⁶ Kimi sözcükler herhangi bir anlam taşımaz, başka bir deyişle, sanısal anlamları çözümleme altında yiter; herhangi birşeye göndermede buldukları görülmez. “Mr. Locke’dan öğrendik ki çeşitli akıcı, tutarlı, yöntemli söylemler olabilir ve olur, ve bunlar gene de salt birer hiçe varır.”⁷ Berkeley’in demek istediğinin bir örneği görünürde yakalamayı başardığı bir düşünceyi anlatan bir not tarafından verilir, gerçi bunu geliştirmemiş ve aslında anırtırmada bulunduğu bakış açısını kendisi reddetmiş olsa da. “Anlık algılar demiyor, ama o algılayan şeydir (*that thing which perceives*) diyorsun. Yanıtım ‘o’ ve ‘şey’ sözcükleri tarafından aldatıldığındır; bunlar bir anlamdan yoksun bulanık, boş sözcüklerdir.”⁸ Öyleyse anlamlar duru olmadıkları zaman onları belirlemek ve imlemlenmeyen terimlerin anlamsızlıklarını bildirmek için çözümlemeye gereksinimimiz vardır.

Berkeley bu düşünce çizgisini Locke’un özdeksel töz öğretisine uyguladı. Denebilir ki Locke’un kuramı üzerine saldırısı özdeksel-nesne tümcelerinin bir çözümlemesi biçimini aldı. Duyulur nesnelerin ya da cisimlerin adlarını kapsayan tümcelerinin anlamlarının çözümlemesinin Locke’un anlamında, eş deyişle gizli ve bilinemez bir dayanak olarak herhangi bir özdeksel tözün (*material substance*) olduğu görüşünü

⁴P.C., 591; I, s. 73.

⁵P.C., 553; I, s. 69.

⁶P.C., 642; I, s. 78.

⁷P.C., 492; I, s. 62.

⁸P.C., 581; I, s. 72.

desteklemediğini ileri sürdü. Şeyler yalnızca onları algıladığımız gibidir, ve Locke'un onlara verdiği anlamda hiçbir töz ya da dayanak algılamayız. Duyulur şeylere ilişkin bildirimler fenomenlerin terimlerinde çözümlenebilir ya da fenomenlere ilişkin bildirimlere çevrilebilir. Eğer yalnızca algıladığımız gibi şeyleri demek istiyorsak tözler üzerine konuşabiliriz, ama "özdeksel töz" terimi fenomenlerden ayrı ya da onlara temel olan herhangi birşeyi imliyor olamaz.

Berkeley'in duyulur şeylerin "düşünceler" olduğu yolundaki öğretisi hiç kuşkusuz bütün sorunu karıştırır. Ama bu öğreti şimdilik bir yana bırakılabilir. Ve eğer yöntemine yalnızca bir bakış açısından bakarsak, diyebiliriz ki Berkeley için özdeksel tözlere inananlar sözcükler tarafından aldatılır. Örneğin bir güle nitelikler yüklediğimiz için, Locke gibi felsefeciler algılanan nitelikleri destekleyen bir görülmez töz olması gerektiğini düşünme eğilimine girmişlerdir. Ama, der Berkeley, daha sonra görüleceği gibi, bu bağlamda "destekleme" sözcüğüne duru hiçbir anlam verilemez. Yalnızca felsefi anlam dışında, sözcüğün herhangi bir anlamında tözler olduğunu yadsımayı istemez. "Tözleri bir yana itmiyorum. Tözü usauygun dünyanın dışına atmakla suçlanmamam gerek. Yalnızca 'töz' sözcüğünün felsefi anlamını yadsıyorum (ki gerçekte bir anlam değildir)."⁹

Yine, son bölümde gördüğümüz gibi, Berkeley varoluş sözcüğünün daha duru bir çözümlemesi için gereksinim üzerinde diretti. Duyulur şeylere ilişkin olarak bunların varoluşları algılanmaktır (*esse est percipi*) derken, var oldukları doğru değildir gibi birşey deme niyetinde değildir; ilgilendiği şey duyulur şeylerin var oldukları bildiriminin anlamını vermektir. "Denmesin ki Varoluşu bir yana atıyorum. Yalnızca kavrayabildiğim kadarıyla sözcüğün anlamını bildiriyorum."¹⁰

Felsefi Yorumlar'da dile ilişkin bu sözler hiç kuşkusuz *İnsan Bilgisinin İlkeleri*'nde yankılarını bulur; çünkü birincisi *Yeni Bir Görme Kuramına Doğru Deneme* için olduğu gibi ikincisi için de hazırlık gerecini kapsıyordu. *İlkeler*'e girişinde Berkeley

⁹P.C., 517; I, s. 64.

¹⁰P.C.,593; I, s. 74.

belirtir ki okuyucunun kafasını bilginin ilk ilkelerine ilişkin kendi öğretisini anlamak için hazırlayabilme amacıyla ilkin “dilin doğası ve yanlış kullanımı üzerine”¹¹ birşeyler söylemek yerinde olacaktır. Ve dilin işlevi konusunda kimi ilginç gözlemlerde bulunur. Genellikle, der, dilin başlıca ve giderek biricik işlevinin sözcükler tarafından imlenen düşüncelerin iletimi olduğu sanılır. Ama hiç kuşkusuz durum bu değildir. “Başka erekler vardır, örneğin kimi duyguların yaratılması, eyleme itilmek ya da ondan uzaklaştırılmak, tikel bir ansal yatkınlığın oluşturulması gibi; ki bunlara birincisi (eş deyişle düşüncelerin iletimi) birçok durumda yalnızca altgüdümlüdür, ve zaman zaman eğer bunlara onsuz da ulaşılabiliriyorsa bütünüyle atlanır. Sanırım her ikisi de dilin alışıldık kullanımında sık sık olur.”¹² Burada Berkeley dilin duygusal kullanımına ya da kullanımlarına dikkati çeker. Ona göre dilin ve tikel sözcük türlerinin çeşitli işlev ya da amaçlarını ayırtetmek ve salt sözel olan tartışmalar ile öyle olmayanlar arasına bir çizgi çekmek zorunludur, eğer “sözcüklerin dayatması altına düşmekten”¹³ kaçınmak isteniyorsa. Bu açıktır ki bütünüyle yerinde olarak salık verilecek birşeydir.

2. Soyut Genel Düşünceler

Berkeley soyut genel düşünceleri dil üzerine bu genel gözlemlerin ortamında tartışır. İleri sürdüğü nokta böyle şeylerin olmadığıdır, gerçi belli bir anlamda genel düşünceleri kabul etmeye hazır olsa da. “Belirtmek gerek ki kesinlikle genel düşüncelerin olduğunu değil ama yalnızca soyut genel düşüncelerin olduğunu yadsıyorum.”¹⁴ Ama bu önesürüm biraz açıklama gereksinimindedir.

İlk olarak hiçbir soyut genel düşünce yoktur, vurgu “soyut” sözcüğünün üzerinde olmak üzere. Berkeley birincil

¹¹P, Introduction, 6; II, s. 27.

¹²A.g.y., 20; II, s. 37.

¹³A.g.y., 24; II, s. 40.

¹⁴A.g.y., 12; II, s. 31.

olarak Locke'un soyut düşünceler kuramını çürütmek ile ilgilenmektedir. Skolastiklerden de söz eder; ama kendisinden alıntı yaptığı düşünür Locke'dur. Dahası, Locke'u soyut genel imgeler oluşturabiliriz diyor anlamında alır ve hiç kuşkusuz böyle anlaşıldığında Locke'un konumunu çürütmeye hiçbir güçlükle karşılaşmaz. "Kendim için oluşturduğum insan düşüncesi ya beyaz, ya kara, ya kumral, dürüst, düzenbaz, uzun, ya da kısa, ya da orta boylu bir insanın düşüncesi olmalıdır. Hiçbir düşünce çabası ile yukarıda betimlenen soyut düşünceyi tasarlayamam."¹⁵ Başka bir deyişle, olgusal bireysel insanların tikel karakteristiklerinin tümünü de hem dışlayan hem de içeren bir insan imgesi yaratamam. Benzer olarak, "herhangi biri için biraz kendi düşüncelerine bakmaktan ve orada bir üçgenin genel düşüncesinin şu verilen betimlemesine karşılık düşen bir düşüncenin olup olmadığını ya da buna erişip erişemeyeceğini yoklamaktan daha kolay ne vardır: *Ne dar, ne de dikaçılı, ne eşkenar, ikizkenar, ne de kenarları değişik uzunluklarda olan ama aynı zamanda bunların tümü ve hiç biri olan bir üçgen?*"¹⁶ Değişik üçgen tiplerinin tüm karakteristiklerini içeren ve aynı zamanda kendisi tikel bir tip üçgenin imgesi olarak sınıflandırılabilir olmayan bir üçgenin bir düşüncesini (eş deyişle bir imgesini) taşıyamam.

Bu son örnek doğrudan doğruya "ne dar ne de dikaçılı, ne eşkenar, ikizkenar ne de kenarları değişik uzunluklarda olması gereken, ama aynı zamanda bunların tümü ve hiç biri olan"¹⁷ genel bir üçgen düşüncesini oluşturmaktan söz eden Locke'dan alınmıştır. Ama Locke'un soyutlama ve ürünleri üzerine açıklamaları her zaman tutarlı değildir. Başka bir yerde der ki "düşünceler onlardan zaman ve yer durumlarının, ve onları şu ya da bu tikel varoluşa belirleyebilen kimi başka düşüncelerin ayrılması ile genelleşirler. Bu soyutlama yoluyla birden çok bireyi temsil edebilmeleri sağlanır."¹⁸ Ve yine der ki genel insan düşüncesinde bireysel insanların bireyler

¹⁵A.g.y., 10; II, s. 29.

¹⁶A.g.y., 13; II, s. 33.

¹⁷*Essay concerning Human Understanding*, 4, 7, 9.

¹⁸A.g.y., 3, 3, 6.

olarak karakteristikleri dışlanır ve yalnızca tüm insanların ortaklaşa taşıdığı karakteristikler saklanır. Dahası, gerçi Locke zaman zaman soyut genel düşüncelerin imgeler olduğunu imliyor olsa da, hiçbir biçimde her zaman böyle yapmaz. Bununla birlikte, kendisi baştan sona duyu-algısında sunulan nesnelere düşüncelerinden söz eden Berkeley Locke’u sanki soyut genel imgelerden söz ediyormuş gibi yorumlamada diretir. Ve onun için bu tür şeylerin olmadığını göstermek kolaydır. Gerçekten, bileşik imgelerin olduklarından daha duru olmaları gerektiğini düşünüyor görünür; ama bu örneğin yukarıda değinilen tüm koşulları yerine getiren soyut bir genel üçgen imgesi olamayacağı olgusunu değiştirmez. Ne de, eğer Berkeley tarafından verilen bir başka örneği alırsak, devinen bir cisim olmaksızın ve herhangi bir belirli yön ya da hız olmaksızın bir devim düşüncemiz (imgemiz) olabilir.¹⁹ Ama Berkeley’in kuramının Locke’un bir yorumundan oluşan bölümünü irdeleysek, sanırım ona kesinlikle haksızlık yaptığını söylememiz gerekir, üstelik piskoposun kimi hayranları onu bu suçlamadan kurtarmak için ne denli çaba göstermiş olursa olsunlar.

Gördüğümüz gibi, Berkeley içebakışa (*introspection*) başvurur. Ve yapılacak doğal bir yorum soyut genel düşünceler için kendi anlaşına bakması üzerine yalnızca imgeler gördüğü ve imgeyi düşünce ile özdeşleştirmeye geçtiği yolunda olacaktır. Ve bileşik imge bile henüz tikel bir imge olduğu için, — üstelik bir dizi tikel şeyi temsil etmesi sağlanabiliyor olsa bile —, soyut genel düşüncelerin varoluşunu yadsır. Bu gerçekten de büyük ölçüde doğru olabilir; ama Berkeley evrensel düşüncelerimizin olduğunu kabul etmedi, eğer bununla denmek istenen yalnızca algıda verilemeyen duyuusal niteliklere ilişkin olan (örneğin devinen bir cisim olmaksızın devim gibi), ya da örneğin renk gibi salt genel duyuusal niteliklere ilişkin olan ve olumlu birer evrensel içerik taşıyan düşüncelerimizin olabileceği ise. Eğer imgeleri düşünceler ile karıştırmakla suçlanırsa, buna eleştirmenlerini herhangi bir soyut genel düşünce olduğunu göstermeye çağırarak yanıt verebilir. Anımsanmalıdır ki Berkeley’in felsefesinde “özler” denize atılır.

¹⁹P., Introduction, 11; II, s. 31.

O zaman, soyut genel düşünceleri yadsımasına karşın, Berkeley genel düşünceleri saltık olarak yadsıma amacında olmadığı nasıl söyleyebilir? Görüşü “kendinde düşünüldüğünde tikel olan bir düşünce aynı türdeki tüm başka tikel düşünceleri de temsil etmesi sağlandığında genel olur”²⁰ biçimindedir. Böylece evrensellik “herhangi birşeyin saltık, olumlu doğasından ya da tasarımından değil ama onunla simgelenen ya da temsil edilen tikeller ile taşıdığı ilişkiden”²¹ oluşur. Dikkatimi bir şeyin şu ya da bu yanına yöneltebilirim; ve eğer soyutlama ile denmek istenen bu ise, açıktır ki soyutlama olanaklıdır. “Kabul etmek gerek ki bir insan bir betiyi açılarının tikel niteliklerine ya da kenarlarının ilişkisine dikkat etmeksizin yalnızca üçgen olarak düşünebilir. ... Benzer olarak Peter’i bir düzeye dek insan olarak, ya da bir düzeye dek hayvan olarak düşünebiliriz ...”²² Eğer Peter’i yalnızca hayvanlar ile ortaklaşa iye olduğu karakteristikler ile ilişki içinde düşünürsem, hayvanlar ile değil ama başka insanlar ile ortaklaşa iye olduğu karakteristikleri soyutlar ya da uzaklaştırırsam, Peter düşüncemin tüm hayvanları temsil etmesi sağlanabilir. Bu anlamda bir genel düşünce olur; ama evrensellik ona yalnızca temsil etme işlevinde aittir. Kendinde görüldüğünde, olumlu içeriği göz önüne alındığında, düşünce bir tikel düşüncedir.

Eğer hiçbir soyut genel düşünce yoksa, bundan şu çıkar ki uslamlama tikellere ilişkin olmalıdır. Eğer hiçbir soyut genel düşünce yoksa açıktır ki onlara ilişkin olamaz. Geometrical dikkatini tikel bir üçgenin tikel karakteristiklerine olmaktan çok üçgenliği üzerine yönelterek onun tüm üçgenleri temsil etmesini sağlar. Ve bu durumda bu tikel üçgenin tanıtlanan özellikleri tüm üçgenler için tanıtlanmış sayılır. Ama geometrical soyut genel üçgenlik düşüncesinin özelliklerini tanıtlamaz; çünkü böyle birşey yoktur. Uslamlaması tikellere ilişkindir, ve uslamlamasının evrensel alanı bir tikel düşünceyi evrenselleştirme konusundaki gücümüz yoluyla olanaklı kılınır, evrenselin olumlu içeriği yoluyla değil, temsil edici bir işlev dolayısıyla.

²⁰A.g.y., 12; II, s. 32.

²¹A.g.y., 15; II, s. 33-4.

²²A.g.y., 16; II, s. 35.

Berkeley hiç kuşkusuz genel sözcüklerin olduğunu yadsı-
maz. Ama Locke'un genel sözcüklerin genel düşünceleri gös-
terdikleri yolundaki kuramını yadsır, eğer genel düşünceler ile
demek istediğimiz olumlu bir evrensel içeriğe iye düşünceler
ise. Özel bir ad, örneğin William, tikel bir şeyi simgelerken,
genel bir sözcük ayrımsızca belli bir türden bir şeyler çokluğu-
nu simgeler. Evrenselliği bir kullanım ya da işlev sorunudur.
Eğer bunu bir kez anlarsak, genel sözcüklere karşılık düşen
gizemli kendilikler avına çıkmaktan kurtulabiliriz. "Özdeksel
töz" sözcüğünü kullanabiliriz, ama bu herhangi bir soyut genel
düşünceyi göstermez; ve eğer terimi oluşturabildiğimiz için
algı nesnelere ayrı bir kendiliği simgelemesi gerektiğini
düşünecek olursak, sözcükler tarafından aldatılmış oluruz.
Berkeley'in adcılığı böylece Locke'un özdeksel töz kuramı üze-
rine saldırısında önemlidir. "Özdek" William'ın bir ad olması
ile aynı yolda bir ad değildir, gerçi kimi filozoflar yanlışlıkla
böyle olduğunu düşünmüş görünseler de.

3. Duyulur Şeyin esse si percipidir

Daha *İlkeler*'in başında Berkeley duyusal bilgi nesnelere
den "düşünceler" olarak söz eder. Ama belki de bu karışık
konuyu şimdilik bir yana bırakmak ve duyusal nesnelere
algılanmalarından ayrı olarak kendilerine özgü saltık hiçbir
varoluşlarının olmadığı kuramına bir yaklaşımla başlamak
daha iyi olacaktır. Bu yaklaşım zorunlu olarak bu nesnelere
den "düşünceler" olarak söz etmeyi gerektirmeyecektir.

Berkeley'e göre bir insan duyulur şeylerin algılanma edi-
minden bağımsız olarak varolmadıkları ve varolamayacakları
olgusunun bilgisini taşıyabilir, eğer bu şeylere uygulandığı
zaman "varolma" teriminin anlamına dikkat ederse. "Üze-
rinde yazdığım masa, diyorum, vardır, eş deyişle onu görür
ve duyumsarım; ve eğer odamın dışında olsaydım masa vardı
demem gerekirdi, ve bu eğer odamda olsaydım onu algıla-
yabilirdim, ya da başka bir tin onu edimsel olarak algıladı

anlamına gelirdi.”²³ Berkeley böylece okuru “masa vardır” önermesi için “masa algılanır ya da algılanabilir”den başka herhangi bir anlam bulmaya çağırır. Herhangi bir sıradan insanın söyleyecek olduğu gibi masanın odada hiç kimse yokken varolduğunu söylemek bütünüyle doğrudur. Ama bu, der Berkeley, eğer odaya girecek olsaydım masayı algılayacaktım ya da eğer bir başkası odaya girecek olsaydı masayı algılayacaktı ya da algılayabilecekti demekten başka ne anlama gelebilir? Eğer masanın algı ile tüm ilişkinin dışında varolduğunu imgelemeye çalışsam bile, zorunlu olarak kendimin ya da bir başkasının onu algılamakta olduğunu imgelerim; başka bir deyişle, örtük olarak algılayan bir özneyi getiririm, üstelik böyle yaptığım olgusuna değinmesem de. Berkeley bu nedenle diyebilir ki “düşünmeyen şeylerin algılanmaları ile herhangi bir ilişki olmaksızın saltık varoluşları, bu bütünüyle anlaşılmaz görünür. Onların *esseleri percipidir*, ne de onları algılayan anlıkların ya da düşünen şeylerin dışında herhangi bir varoluşlarının olması olanaklıdır.”²⁴

Berkeley’in öne sürmek istediği nokta öyleyse duyulur bir şeye ya da cisme ilişkin olarak onun varolduğunu söylemenin onun algılanmakta ya da algılanabilir olduğunu söylemek olduğudur: Onun görüşünde bundan başka hiçbir anlama gelemez. Bu çözümleme, der, şeylerin olgusallığını etkilemez. “Varoluş *percipi* ya da *perciperedir*. At daha önce olduğu gibi ahırda, kitaplar odamdadır.”²⁵ Başka bir deyişle, at çevrede kimse yok iken ahırdadır demenin doğru olmadığını ileri sürmez: İlgilendiği şey bildirim anlamıdır. Aşağıdaki not daha önce alıntılanmıştı, yeniden-alıntılanmaya değer. “Denmesin ki Varoluşu bir yana atıyorum. Yalnızca kavrayabildiğim ölçüde sözcüğün anlamını bildiriyorum.”²⁶ Dahası, Berkeley duyulur şeylere ilişkin varoluşsal bildirimleri çözümlemesinin kafası metafiziksel soyutlamalar tarafından sapıtılmamış yalın insanın dünya görüşüyle uyum içinde olduğunu düşünür.

²³P., 1, 3; II, s. 42.

²⁴A.g.y. .

²⁵P.C., 429;I, s. 53.

²⁶P.C., 593; I, s. 74.

Hiç kuşkusuz pekala karşı çıkılabilir ki, sıradan insan doğallıkla çevrede hiç kimse yok iken atın ahırda olduğunun eğer birisi ahıra girecek olursa bir atı görme dediğimiz deneyimi yaşayacak olduğu anlamına geleceğini kabul edecek olsa da, atın varoluşunun algılanmak olduğu bildirim karşısında ürkecektir. Çünkü atın ahırda olduğunu söylemenin eğer biri ahıra girerse bir atı algılayacağı ya da algılayabileceği “demek olduğunu” kabul ettiği zaman, gerçekte yalnızca ikinci bildirim birincinin bir sonucudur demek ister. Eğer at ahırda ise, o zaman normal görüş yetisi ile ahıra giren herhangi biri algı için başka gerekli koşullar verildiğinde atı algılayabilir. Ama bundan atın varoluşunun algılanmaktan oluştuğu sonucu çıkmaz. Bununla birlikte, Berkeley’in konumu görgül bir bildirim anlamının onun doğrulanma kipi ile özdeş olduğunu ileri süren kimi modern neo-pozitivistlerin konumuna çok yaklaşıyor görünür. Ahıra girmek ve atı algılamak ahırda bir at olduğu bildirimini doğrulamanın bir yoludur. Ve Berkeley bu son bildirim yalnızca algılayan bir özne ahıra girdiği zaman belli duyuşal deneyimlerde bulunacak ya da bulunabilecek olduğu anlamına gelebileceğini söylediği zaman, bu ahırda bir at var bildiriminin anlamının onun doğrulanış kipi ile özdeş olduğunu söylemenin başka bir yolu olarak görünür. Bu, hiç kuşkusuz, görüşünün yeterli bir açıklaması değildir. Çünkü yalnızca duyulur nesnelere düşüncelerdir kuramına değil ama daha sonra Tanrıyı evrensel ve her-yerde-bulunan bir gözlemci olarak getirişine iletmede bulunmayı da bütünüyle atlar. Ama öğretisinin linguistik analiz yanı sıra söz konusu olduğu ölçüde, onun konumu ve bir dizi modern neo-pozitivistin konumu arasında belli bir benzerlik var görünür. Ve Berkeley’in konumu söz konusu neo-pozitivistlerin görüşlerine karşı getirilebilecek bir tür eleştiriye açıktır.²⁷

Daha öte ilerlemeden izleyeceğimiz şu iki noktaya dikkati çekmek yerinde olabilir. İlk Berkeley *esse est percipi* derken yalnızca duyulur şeyler ya da nesnelere üzerine konuşur. İkincisi, tam formül *esse est aut percipi aut percipere*dir — varoluş

²⁷Bkz. örneğin *Contemporary Philosophy* (Londra, Burns and Oates, 1956) başlıklı çalışmamda III ve IV’üncü Bölümler.

ya algılanmak ya da algılamaktır. Varoluşları algılanmaktan oluşan duyusal “düşünmeyen” şeylerin yanında, anlıklar ya da algılayan özneler de vardır ki etkindirler ve varoluşları algılanmaktan çok algılamaktır.

4. Duyulur Şeyler Düşüncelerdir

Daha *Felsefi Yorumlar*'da bile Berkeley'in duyulur şeyler düşüncelerdir ya da düşünce öbekleridir (*ideas or collections of ideas*) kuramının ve bundan çıkardığı vargının, eş deyişle bu şeylerin anlıklardan bağımsız olarak varolamayacakları vargısının bir bildirimini bulabiliriz. “Tüm imlemler sözcükler düşünceleri temsil eder. Tüm bilgi düşüncelerimize ilişkindir. Tüm düşünceler dışarıdan ya da içeriden gelir.”²⁸ İlk durumda düşünceler (*ideas*) duyular (*sensations*) olarak ve ikincide düşünceler (*thoughts*) olarak adlandırılır. Algılamak bir düşünce (*idea*) taşımaktır. Öyleyse örneğin renkleri algıladığımız zaman, düşünceleri algılarız. Ve bu düşünceler dışarıdan geldiği için, duyulardır. Ama “hiçbir duyum duyusuz bir şeyde olamaz.”²⁹ Öyleyse örneğin renkler gibi düşünceler özdeksel töze, süredurumlu bir dayanağa özünlülük olamaz. Bu nedenle böyle bir tözü konutlamak bütünüyle gereksizdir. “Algılamayan bir şeyde düşünce gibi birşey olmaz.”³⁰ Algılanmak algılayan birşey üzerine bağımlılığı imler. Ve varolmak ya algılamak ya da algılanmak demektir. “Kişilerden, e.d. bilinçli şeylerden başka hiçbirşey sözcüğün gerçek anlamında varolmaz; tüm başka şeyler kişilerin var oldukları yolda varoluşlar değildirler.”³¹ Öyleyse duyulur nesnelere düşünceler olduğunu göstermek Berkeley'in bu nesnelere varoluşu algılanmaktır bildiriminin doğruluğunu göstermek ve Locke'un özdeksel töz kuramını dışlamak için kullandığı başlıca yollardan biri, belki de birincisidir.

²⁸P.C., 278; I, s. 45.

²⁹A.g.y. .

³⁰A.g.y. .

³¹P.C., 24; I, s. 10.

İlkeler'de Berkeley duyulur şeylerden "duyumların ya da düşüncelerin" öbekleri ya da bileşimleri olarak söz eder ve bunlar "onları algılayan bir anlıkta olmaktan başka türlü varolamazlar"³² vargısını çıkarır. Ama gerçi bilginin nesnelere ilişkin düşünceler olduklarının açık olduğunu ileri sürse de,³³ bu öğretinin insanların çoğunun inandıkları şey ile tam bir uyum içinde olmadığını anlar. Çünkü belirtir ki "evlerin, dağların, ırmakların, tek bir sözcükte tüm duyulur nesnelere anlık tarafından algılanmalarından ayrı olarak doğal ya da olgusal birer varoluşları olduğu gerçekten de insanlar arasında tuhaf bir yolda hüküm süren bir görüştür."³⁴ Ama bu tuhaf bir yolda yaygın olan görüş, gene de, açık bir çelişkidir. "Çünkü sözü edilen o nesnelere duyulur yoluyla algıladığımız şeylerden başka nedir, ve kendi düşüncelerimizden ya da duyularımızdan başka neyi algılarız; ve bunlardan herhangi birinin ya da bunların herhangi bir bileşimlerinin algılanmaksızın varolması açıkça tutarsız değil midir?"³⁵ Bu şeylerin algı ile ilişkili olmaksızın kendi başına varolabilecekleri düşüncesinin "belki de en temelde *soyut düşünceler* öğretisine bağımlı olduğu bulunacaktır. Çünkü duyulur nesnelere algılanmaksızın var olarak tasarlayabilmek için varoluşlarını algılanmalarından ayırdetmekten daha ince soyutlama çabası olabilir mi?"³⁶

Hiç kuşkusuz, eğer duyulur şeyler sözcüğün olağan anlamında düşünceler ise, açıktır ki herhangi bir anlıktan ayrı olarak varolamazlar. Ama onları düşünceler olarak adlandırmak nasıl aklanır? Berkeley tarafından izlenen bir usullama çizgisi şöyle gider. Kimi insanlar renk, ses ve tat gibi ikincil nitelikler ve uzam ve beti gibi birincil nitelikler arasında ayırım yaparlar. Kabul ederler ki birinciler, algılanmakla, anlığın dışında varolan herhangi bir şeyin andırımları değildir. Başka bir deyişle, öznel karakterlerini, düşünceler olduklarını kabul ederler. "Ama birincil niteliklere ilişkin düşüncelerimizi anlığın dışında *özdek* dedikleri düşünmeyen bir tözde varolan

³²P, 3; II, s. 42.

³³P, 1, 1; II, s. 41.

³⁴P, 1, 4; II, s. 42.

³⁵A.g.y.

³⁶P, 1, 5; II, s. 42.

şeylerin kalıpları ya da imgeleri olarak alacaklardır. Özdek ile öyleyse süredurumlu, duyusuz bir tözü anlayacağız ki, içinde uzam, beti ve devim edimsel olarak bulunur.”³⁷ Ama bu ayırım bir işe yaramayacaktır. Birincil nitelikleri ikincil niteliklerden ayrı olarak kavramak olanaksızdır. “Uzam, beti ve devim, tüm başka niteliklerden soyutlandıklarında, kavranamazdır.”³⁸ Dahası, eğer Locke’un düşündüğü gibi ikincil niteliklerin göreliliği öznellikleri için geçerli bir uslamlama sağlıyorsa, aynı tür uslamlama birincil nitelikler açısından da kullanılabilir. Örneğin beti ya da şekil algılayanın konumuna bağımlı iken, devim ise ya hızlı ya da yavaştır, ve bunlar görelî terimlerdir. Genel olarak uzam ve genel olarak devim “o saçma *soyut düşünceler* öğretisine”³⁹ bağımlı anlamsız terimlerdir. Kısaca, birincil nitelikler algı üzerine ikincil niteliklerden daha az bağımlı değildir. Birinciler ikincilerden daha az olmamak üzere düşüncelerdir. Ve eğer düşünceler iseler, düşünmeyen bir tözde ya da dayanakta varolamazlar ya da bulunamazlar. Öyleyse Locke’un özdeksel töz düşüncesinden kurtulabiliriz; ve duyulur şeyler düşünce öbekleri ya da toplakları olurlar.

Locke, daha önce gördüğümüz gibi, gerçekte ikincil niteliklerin öznel olduğunu söylemedi. Çünkü teknik terminolojisinde ikincil nitelikler şeylerde bizde belli düşünceler üreten güçlerdir; ve bu güçler nesneldir; eş deyişle, varoluşları için anlıklarımıza bağımlı değildirler. Bununla birlikte, eğer ikincil nitelikler ile örneğin renkler gibi algılanan nitelikleri demek istiyorsak, diyebiliriz ki Locke için bunlar anlıktaki düşünceler olmakla öznel. Ve Berkeley yukarıda değinilen uslamlamaya bu noktadan başlar. Ama uslamlamanın geçerliliği hiç kuşkusuz sorgulanabilir. Berkeley niteliklerin “göreliliğinin” onların anlıkta olduklarını gösterdiğini düşünüyor görünür. Algılanan tikel niteliklerin üzerinde ve yukarısında genel olarak hiçbir nitelik yoktur. Ve algılanan her tikel nitelik tikel bir özne tarafından algılanır ve onunla görelidir. Ama ot bana şimdi yeşil, daha sonra sarı ya da kıvı görüdüğü için, yeşillik ve sarılığın

³⁷P, 1, 9; II, s. 44-5.

³⁸P, 1, 10; II, s. 46.

³⁹P, 1, 17; II, s. 47-8.

benim anlığında olmaları anlamında düşünceler oldukları dolaysızca açık değildir. Ne de tikel bir şey bana bu koşullar altında büyük ve şu koşullar altında küçük ya da bir zaman şu şekilde ve bir başka zaman bir başka şekilde görüldüğü için, uzam ve betinin düşünceler oldukları dolaysızca açıktır. Hiç kuşkusuz, eğer niteliklerin nesnelliği verildiğinde şeylerin zorunlu olarak tüm insanlara ya da tüm zamanlarda ve tüm koşullar altında tek bir insana aynı görünmesi gerektiğini varsayarsak, bundan şu çıkar ki eğer böyle görünmüyorlarsa nesnel değildirler. Ama bu sayılıda bulunmak için herhangi bir inandırıcı neden var gibi görünmez.

5. Özdeşsel Töz Anlamsız Bir Terimdir

Bununla birlikte, eğer duyulur şeylerin düşünceler olduğunu varsayarsak, açıktır ki Locke'un özdeşsel bir dayanak kuramı gereksiz bir önsavdır. Ama Berkeley'e göre bundan daha ileri gidebilir ve diyebiliriz ki önsav yalnızca gereksiz değil ama anlaşılmalıdır. Eğer terimin anlamını çözümlenmeye çalışırsak "genel olarak varlık düşüncesinden ve bunun yanısıra onun destekleyici ilineklerinin görelî kavramlarından" oluştuğunu buluruz. "Genel varlık düşüncesi bana tüm başkalarının en soyut ve en kavranılmaz olamı olarak görünür; ve destekleyici ilineklerine gelince, bu, tam şimdi belirttiğimiz gibi, o sözcüklerin sıradan anlamları içinde anlaşılabilir; öyleyse başka bir anlamda alınmalıdır, ama bunun ne olduğunu açıklamazlar."⁴⁰ "Destekleyici ilinekler"⁴¹ deyimi sıradan anlamı içinde alınamaz, örneğin "sütunlar bir yapıyı destekler" dediğimizde olduğu gibi. Çünkü özdeşsel tözün mantıksal olarak uzama, bir ilineğe önsel olması ve onu desteklemesi gerekir. "Öyleyse hangi anlamda alınmalıdır?"⁴² Berkeley'in görüşünde, deyim hiçbir belirli anlam verilemez.

⁴⁰P, 1, 17; II, s. 47-8.

⁴¹"Destekleyici" sözcüğü hiç kuşkusuz etkin bir anlamda anlaşılmalıdır. Daha açık bir deyişle, özdeşsel tözün ilineklere desteklediği söylenir.

⁴²P, 1, 16; II, s. 47.

Aynı düşünce çizgisi *Birinci Diyalog*'da daha uzunlamasına anlatılır. Hylas'a duyum ve nesne arasındaki, anlığın bir eylemi ile nesnesi arasındaki ayrımın algı üzerine konuşurken savunulamaz olduğu kabul ettirilir. Duyulur şeyler duyumlara indirgenebilirdir; ve duyumların algılamayan bir tözde varolmaları düşünülemeyecek birşeydir. "Ama sonra öte yandan, duyulur şeylere değişik bir yolda bakarken, onları birçok kip ve nitelikler olarak düşünürken, bunların onsuz var oldukları düşünülemeyecek özdeksel bir dayanak varsaymayı zorunlu görürüm."⁴³ Philonous bunun üzerine Hylas'ı özdeksel dayanak ile ne demek istediğini açıklamaya çağırır. Eğer bunun duyulur niteliklerin ya da ilineklerin altına yayılmış olduğunu demek istiyorsa, uzamın altına yayılmış olmalıdır. Bu durumda kendisi uzamlı olmalıdır. Ve o zaman sonsuz bir gerilemeye düşmüş oluruz. Dahası, eğer altında durma ya da destekleme düşüncesinin yerine bir dayanak olma ya da altına yayılma düşüncesini geçirecek olursak yine aynı vargı doğar.

Hylas çok sözel alındığı yolunda karşı çıkar. Ama Philonous yanıtlar: "Sözlerin üzerine herhangi bir anlam dayatmıyorum: onları dilediğin gibi açıklamada özgürsün. Yalnızca, rica ederim, onlarla bana birşeyler anlat. ... Lütfen, sözel olsun ya da olmasın, onda anladığın herhangi bir anlamı bileyim."⁴⁴ Sonunda Hylas "destekleyici ilinekler" ve "özdeksel dayanak" gibi deyimlere herhangi bir belirli anlam veremediğini kabul etmek zorunda kaldığını görür.⁴⁵ Tartışmanın sonucu öyleyse özdeksel şeylerin anlaktan bağımsızlık içinde saltık olarak var oldukları bildiriminin anlamsız olduğudur. "Düşünmeyen şeylerin saltık varoluşları hiçbir anlamları olmayan ya da bir çelişki içeren sözcüklerdir. Yinelediğim

⁴³D., 1; II, s. 197.

⁴⁴A.g.y., s. 199.

⁴⁵Hylas belki de Philonous'un açık ve kesin bir anlam için isteğini doyuramamasının nedeninin onun ona töz ve ilinekler arasındaki ilişkiyi kendisinin başka birşeyin terimlerinde betimlemesini istemesi olduğu yanıtını vermiş olabilir. Ama Philonous (Berkeley) hiç kuşkusuz fenomenlerin düşünceler olduğunu savunuyordu. Ve bu durumda düşünmeyen, duyusuz bir töze öznlü olamazlar.

ve aşıladığım ve okurun dikkatli düşüncesine içtenlikle salık verdiğim şey budur.”⁴⁶

6. Duyulur Şeylerin Olgusalılığı

Berkeley duyulur şeylerin düşünceler olduğu bildirimini duyulur şeylerin hiçbir olgusalıkları (*reality*) yoktur bildirimine eşdeğer olmadığını göstermek için büyük çabalara girer. “Bu durumda herşey düşünceden, salt imgeden başka birşey değildir, diyorsun. Yanıtım her şeyin her zaman olduğu denli olgusal olduğudur. Umarım bir şeye ‘düşünce’ demek onu daha az olgusal yapmaz. Gerçekten belki de ‘şey’ sözcüğüne sarılmalı ve ‘düşünce’ sözcüğünden söz etmemeliydim; ama bunu yapmamamın nedenini, ve sanırım iyi bir nedenini, ikinci Kitapta vereceğim.”⁴⁷ Yine, “Benim ilkelerim üzerine bir olgusalılık vardır, şeyler vardır, bir *rerum natura* vardır.”⁴⁸ *İlkeler*’de Berkeley onun kuramı üzerine “Doğadaki olgusal ve tözsel herşeyin dünyanın dışına sürüldüğü, ve yerlerini imgesel bir düşünceler şemasının aldığı” biçimindeki karşılıklı getirir. “Öyleyse güneşe, aya ve yıldızlara ne oluyor? Evler, ırmaklar, dağlar, taşlar konusunda, üstelik kendi bedenlerimiz konusunda ne düşüneceğiz? Tüm bunlar düşünem gücünün kuruntu ve yanılsamaları değil midir?”⁴⁹ Buna yanıt olarak der ki “varsayılan ilkeler ile Doğadaki tek bir şeyden bile yoksun kalmayız. Gördüğümüz, duyduğumuz, işittiğimiz ya da herhangi bir yolda tasarlayıp anlayabildiğimiz herşey her zaman olduğu gibi güvenlik içinde kalır ve her zaman olduğu gibi olgusaldır. Bir *rerum natura* vardır, ve olgusalıklar ve kuruntular arasındaki ayrım tam gücünü korur.”⁵⁰

Bununla birlikte, eğer duyulur şeyler düşünceler ise, bundan şu çıkar ki düşünceleri yer, içer ve onlarla giyiniriz. Ve

⁴⁶P., 1, 24; II, s. 51.

⁴⁷P.C., 807; I, s. 97.

⁴⁸P.C., 105; I, s. 38.

⁴⁹P., 1, 34; II, s. 55.

⁵⁰A.g.y.,

bu konuşma yolu “çok kaba” görünür. Hiç kuşkusuz görünür, diye yanıtlar Berkeley; ama kaba ve tuhaf gelmesinin nedeni yalnızca sıradan söylemde “düşünce” sözcüğünün normal olarak gördüğümüz ve dokunduğumuz şeyler için kullanılmasıdır. Birincil gerek bu bağlamda sözcüğün hangi anlamda kullanıldığını anlamamızdır. “Uygunluk konusunda değil, ama anlatımın doğruluğunu tartışmaktan yanayım. Eğer algılanmaksızın ya da anlık olmaksızın varolamayan dolaysız duyu nesnelere yediğimiz, içtiğimiz ve giydiğimizde benimle anlaşıyorsan, hemen bunların düşünceler olmaktan çok şeyler olarak adlandırılmasını daha yerinde ya da alışkanlara uygun göreceğim.”⁵¹

O zaman “düşünce” (*idea*) sözcüğünü kabul edildiği gibi sıradan kullanım ile uyum içinde olmayan bir anlamda kullanmak nasıl aklanır? “Yanıtlıyorum. Bunu iki nedenle yapıyorum: ilkin, çünkü *şey* teriminin, *düşünce* ile çelişki içinde, genellikle anlık olmaksızın varolan birşeyi belirtmesi gerekir; ikinci olarak, çünkü *şeyin düşünceden* daha kapsamlı bir imlemi vardır ve düşünceleri olduğu gibi tinleri ya da düşünen şeyleri de içerir. Öyleyse duyu nesnelere yalnızca anlıkta var olduklarına göre, ve gene de düşüncesiz (*thoughtless*) ve etkinliksiz olduklarına göre, onları bu özellikleri imleyen düşünce (*idea*) sözcüğü ile belirtmeyi seçiyorum.”⁵²

Öyleyse, Berkeley “düşünceler” sözcüğünü dolaysız duyu nesnelere göndermede bulunmak üzere kullandığına göre, ve duyu-algısının nesnelere varoluşunu yadsımadığına göre, kendi düşünceler kuramının duyulur dünyanın olgusalılığı açısından hiçbir ayırım getirmediğini ileri sürebilir. Kurtulduğu tek şey Locke’ün özdeksel tözüdür ve bu ise bir duyu nesnesi değildir ve öyleyse herhangi bir sıradan insan tarafından özlenmeyecektir. “Duyu ya da derin-düşünme tarafından ayırımsayabileceğimiz herhangi bir şeyin varoluşuna karşı uslamamada bulunmuyorum. Gözlerim ile gördüğüm ve ellerim ile dokunduğum şeylerin var olduğunu, gerçekten var olduğunu, en küçük bir biçimde sorgulamıyorum. Varoluşunu yadsıdığımız

⁵¹P, 1, 38; II, s. 57.

⁵²P, 1, 39; II, s. 57.

biricik şey felsefecilerin özdek ya da cisimsel töz dedikleri şeydir. Ve bunu yapmakla, diyebilirim ki, onu hiçbir zaman özlemeyecek olan insanlığın geri kalanına hiçbir zarar verilmiş olmaz. Tanrıtanımazcı gerçekten de inançsızlığını destekleyecek boş bir adın görünüşünü isteyecektir; ve felsefeciler belki de oyalanmak ve tartışabilmek için büyük bir bahaneyi yitirmiş olduklarını düşünecektir.”⁵³

İleri sürülebilir ki Berkeley’in “düşünce” terimini kullanımında belli bir karışıklık ya da tutarsızlık vardır. İlk olarak terimi yalnızca algıladığımız şeyleri, duyulur nesnelere belirtmek için kullandığı yolunda karşı çıkar. Ve gerçi terimin bu kullanımı olağan olmasa da, kullanımı duyusal-algı nesnelere ilişkin olgusal ilişkilerini etkilemez. Bu okura terimin Berkeley için yalnızca teknik bir terim olduğunu düşündürebilir. Duyulur şeyleri bu salt teknik anlamda düşünceler olarak adlandırmak onları olağan anlamda düşüncelere indirgemez. Aynı zamanda, gördüğümüz gibi, Berkeley “duyumlar ya da düşünceler”den de sanki bunlar anlamda terimler imiş gibi söz eder. Ve, düşünceleri ve duyuları eşitlemenin genel uygunsuzluğundan bütünüyle ayrı olarak, bu kaçınılmaz olarak duyulur şeylerin yalnızca anlıklarımızın öznel değişimleri olduklarını imler. Çünkü “duyum” sözcüğü öznel ve giderek kişisel birşeye iletmede bulunur. İnsanlara ortak bir duyulur dünyanın olmadığını, ama daha çok algılayan öznel denli çok kişisel duyulur dünya olduğunu imler. Duyulur dünya o zaman büyük ölçüde düş dünyası gibi birşey olur.

Bununla birlikte, bu noktada Berkeley’in şeylerin düşünceleri ve imgeleri arasındaki ayrımını getirmek önemlidir, üstelik bu felsefesinin sonraki bölümde irdelenecek olan yanlarına dokunmak demek olsa bile. Düşüncelerin, eş deyişle duyulur şeylerin “Doğanın Yaratıcısı aracılığıyla duyular üzerinde iz bıraktıkları”⁵⁴ söylenir; ve “olgusal şeyler” olarak adlandırılırlar. Örneğin gözlerimi açtığım ve bir beyaz kağıt gördüğüm zaman, eğer şu değil de bu yönde bakmayı seçebileceğim olgusunu bir yana bırakırsak, bir beyaz kağıt görmem

⁵³P, 1, 35; I, s. 55.

⁵⁴P, 1, 33; II, s. 54.

benim seçimime bağlı değildir. Kağıdın yönünde bakmam ve aynı zamanda bir parça peynir görmem olanaklı değildir. Berkeley'in dilinde beyaz kağıdı oluşturan düşünceler ya da nitelikler duyularım üzerinde izlerini bırakmıştır. Bununla birlikte, gördüğüm şeylerin imgelerini taşıyabilir ve imgeleri istediğim gibi birleştirerek örneğin bir tek-boynuzlu at imgesi oluşturabilirim. Sıradan dilde masamda gördüğüm beyaz kağıt bir düşünce olarak adlandırılmazken, bir tek-boynuzlu at düşüncesini taşıyor olmaktan söz ederiz. Ama gerçi Berkeley'in terminolojisinde beyaz kağıttan bir düşünceler öbeği ya da topluğu olarak söz edilse de, bu düşünceler sonlu anlığa tek-boynuzlu at imgesinin bağlı olduğu yolda bağlı değildir. Ve böylece Berkeley'in kuramında duyulur olgusal alanı ve imgeler alanı arasında bir ayırım için yer açılır. Bu ayırım önemlidir; çünkü Berkeley, sonraki bölümde değinileceği gibi, bir "Doğa düzeni"nin, insan seçimi üzerine bağımlı olmayan tutarlı bir düşünceler örüntüsünün olduğunda diretti. Aynı zamanda, gerçi olgusal şeyler, başka bir deyişle, duyulur şeyler yalnızca algılayan insana bağımlı olmasalar da, gene de düşüncelerdir ve bir anlıktan saltık bağımsızlık içinde varolamazlar. Berkeley için öyleyse şu iki bildirim, eş deyişle düşünceler (terime onun verdiği anlamda) bütünüyle insan anlığı üzerine bağımlı değildirler bildirimi ve gene de düşüncelerdirler ve böylece herhangi bir anlık üzerine bağımlıdırlar bildirimi hem doğru hem de önemlidir.

Bu ayırım tüm güçlükleri giderir ve tüm olanaklı karşılıkları yanıtlar demek istemiyorum. Çünkü henüz Berkeley'in kuramından algılayan öznel denli çok kişisel dünya olduğu, ve hiçbir ortak dünyanın olmadığı sonucu çıkıyor görünür. Berkeley hiç kuşkusuz bir solipsist değildi. Ama bir solipsist olmadığını söylemek solipsizmin onun öncüllerinden türetilmeyecek olduğunu söylemek ile aynı şey değildir. Gerçekten de bir sonlu anlıklar ya da tinler çokluğuna inanıyordu. Ama kendi öncülleri üzerine kendine bu inancın geçerliğini nasıl kabul ettirebildiğini anlamak güçtür. Bununla birlikte, son paragrafta betimlenen ayırım en azından Berkeley'in kendi kuramı üzerine gene de bir *rerum naturanın*, bir 'şeyler doğası'nın

olduğunu ve duyulur şeylerin kuruntular düzeyine indirgenmediğini ileri sürmede nasıl amlandığını duyabilmiş olduğunu anlamamıza yardım eder, üstelik kuramının sağduyu yanı (duyulur şeyler yalnızca onları algıladığımız ya da algılayabildiğimiz gibidir) ve idealist yanları (duyulur şeyler düşüncelerdir, duyumlara eşdeğerdir) arasında belli bir uyumsuzluk olsa bile. Uyumsuzluk şu yolda anlatılabilir. Berkeley metafizikçilerin gereksiz ve aslında anlamsız eklemelerini dışlayarak sıradan insanın dünyasını betimlemeye başlar; ama çözümlemesinin sonucu, Berkeley'in kendisinin de bilincinde olduğu gibi, sıradan insanın kabul etmeye yanaşmayacağı bir önermedir.

7. Berkeley ve Temsilci Algı Kuramı

Bu bölüme bir vargı olarak Berkeley'in "düşünce" sözcüğünü kullanımının temsilci algı kuramını imleyip imlemediği sorusunu getirebiliriz. Locke her zaman olmasa da sık sık şeyleri olmaktan çok düşünceleri algılamaktan söz eder. Ve düşüncelerin onun için sık sık şeyleri temsil etmeleri ölçüsünde, bu konuşma yolu temsilci algı kuramını imler. Bu hiç kuşkusuz Locke'un matematik ile karşılaştırma içinde duyusal bilgiyi ve fiziki değersizleştirmesinin nedenlerinden biridir. Soru öyleyse Berkeley'in de aynı kurama ve aynı güçlülere düşmüş olup olmadığıdır.

Bu sorunun doğru yanıtı oldukça açık görünür, yeter ki Locke'un Berkeley'e bir başlangıç noktası sağlamış olması olgusundan çok Berkeley'in kendi felsefesine dikkat edelim. Eğer yalnızca sözü edilen son olguyu irdelersek, kolayca Berkeley'e temsilci algı kuramını yükleme eğilimine düşebiliriz. Ama kendi felsefesi üzerinde dikkatle düşünecek olursak, bu kurama düşmediğini kabul edeceğiz.

Berkeley'in düşünceler dediği kendilikler şeylerin düşünceleri değildir: bunlar şeylerin kendileridir. Kendi ötelindeki kendilikleri temsil etmezler: Kendileri kendiliklerdir. Düşünceleri algılayan duyulur şeylerin imgelerini değil ama duyulur şeylerin kendilerini algılarız. *Felsefi Yorumlar*'da Berkeley açıkça

şunları söyler: “Şeylerin düşüncelerden ayrı oldukları sayılıtsı tüm gerçeği uzaklaştırır ve sonuçta evrensel bir kuşkuculuğu getirir, çünkü tüm bilgimiz ve düşünmemiz yalnızca kendi düşüncelerimize sınırlanmış olur.”⁵⁵ Yine, “düşünceleri düşünceler olmayan şeyler ile ilişkilendirme, ‘-nin düşüncesi’ (*idea of*) teriminin kullanılması yanlışlığın tek büyük nedenidir ...”⁵⁶ Bu hiç kuşkusuz temsilci algı kuramı değildir — bir kuram ki hiç kuşkusuz Berkeley’in felsefesi ile bağdaşmaz. Çünkü onun öncülleri üzerine “düşünceler” için temsil edilecek herhangi birşey yoktur. Ve, şimdi verilen iki alıntının ilkinden görülebileceği gibi, kurama kuşkuculuğa götürdüğü için karşı çıkar. Çünkü eğer duyusal bilginin dolaysız nesnelere kendilerinden çok şeyleri temsil etmeleri gereken düşünceler olsaydı, hiçbir zaman bunların gerçekten de şeyleri temsil ettiklerini bilemezdik. Berkeley hiç kuşkusuz “düşünce” teriminin dolaysız algı nesnesi için kullanımını Locke’dan ödünç aldı; ama bu demek değildir ki düşünceler Berkeley’in felsefesinde de Locke’un felsefesindeki ile aynı işlevi yerine getirir ya da aynı konumu doldurur. Locke’un durumunda, en azından onun birincil konuşma yoluna göre, düşünceler, kendilerinin dolaysız bilgi nesnelere olmalarına karşın anlıklarımıza bağımlı olmayan dolaysız nesnelere temsil ediyor olmaları anlamında, anlık ve şeyler arasındaki araçlar olarak davranır. Berkeley için düşünceler araçlar değildir; duyulur şeylerin kendileridirler.

⁵⁵P.C., 606; I, s. 75.

⁵⁶P.C., 660; I, s. 80.

WILLIAM S. SAHAKIAN
GEORG BERKELEY

GEORGE BERKELEY'İN METAFİZİKSEL İDEALİZMİ

İrlanda'nın en parlak felsefecisi George Berkeley (1685-1753) Anglikan Kilisenin bir piskoposu idi. Olgusal evrenin özdeksel-olmayan bir doğada ve yalnızca fenomenal olduğu kuramı üzerine dayalı bir İdealizm biçimi olarak Nesnel Özdeksizciliği kurmuş olmakla ünlüdür. Birincil felsefi yazıları arasında şunlar bulunur: *Yeni Bir Görüş Kuramı* (1709), *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine Bir İnceleme* (1710), *Hylas ve Philonous arasında Üç Diyalog* (1713), *Alciphron, Dakik Filozof* (1732), ve *Siris: Bir Felsefi Düşünceler Zinciri* (1744).

Berkeleyci İdealizm. Berkeley aşırı Nominalist bir konum geliştirdi ve buna göre soyut düşüncelerin varolmadığını, evrendeki herşeyin özünün ya da olgusallığının algılanmaktan oluştuğunu ileri sürdü (algılama işlevini yerine getirenler olarak kişisel tinsel varlıklar—insan ve Tanrı—dışında). Özdek bir uydurma, varolmayan bir kendiliktir. Fiziksel evren bağımsız olarak değil ama ancak Tanrının ve (belli bir düzeye dek) insanların anlıklarında algılanmakta olduğu sürece varolur. Berkeley'e göre Tanrı istenci aracılığıyla nedenleri ve etkileri belirler ve böylece fenomenler arasında düzen ve kurallılık sağlar; ve evrendeki ve dolayısıyla deneyimizdeki (Berkeley Locke'un duyu deneyimi üzerindeki Görgücü vurgusunu kabul ediyordu) düzen ya da dizgesellik Tanrının varoluşunu tanıtlar.

Başka bir deyişle, evren yalnızca iki tür şeyden oluşur: (1) etkin olarak duyumsayan, algılayan ve deneyimleyenler; (2) edilgin olarak duyumsanan, algılanan ve deneyimlenenler. Ama her iki tür nesne de temel olarak aynıdır çünkü eşit ölçüde tinsel, özdeksel-olmayan tözlerdir ve deneyimlenme

yeteneğindedir. Bir taş yalnızca bir düşüncesini oluşturmamıza, sertliğini duyumsamamıza ve renk ve şeklini görmemize yol açacak bir yolda duyularımızı etkileme yeteneğinde olduğu için vardır ve olgusaldır. Eğer hiç kimse, giderek Tanrı bile, verili bir nesneyi deneyimlemiyorsa, o zaman o nesnenin varolması olanaksızdır. Bir şey gerçekten varolabilmek için ilkin deneyime konu olma yeteneğinde olmalı, deneyimlenebilir olmalıdır. Bununla birlikte, bir şeyin deneyimlenmesi için zorunlu olarak etkin deneyimleme yeteneğinde olan bir anlık olmalıdır, çünkü deneyimlenen nesne edilgin-dir, ve ancak bu edilgin varoluş sığınsında anlığa alınabilir. Bir şey bir anlıktan bağımsız olarak kendi başına varolamaz; varoluşunun zeminini sağlayacak bir anlığı gerektirir.

Bu demek değildir ki, odadan ayrıldığı zaman duyusal algımın nesnelere yiter çünkü odada onları algılayacak kimse kalmaz. Tersine, demektir ki, eğer deneyimlenmeye yetenek-siz iseler, o zaman bundan böyle varolmazlar. Odaya girdiğim zaman bir kez daha algılanabilme gizlilikleri—Tanrı tarafından edimsel olarak deneyimlenmelerinin yanısıra—deneyimlenebilir olmaları olgusuna bağlıdır. Tanrının tüm nesnelere deneyimliyor olması olgusu onlara insan anlıkları için algılanabilir olma gizliliğini verir, üstelik henüz bizim tarafımızdan edimsel olarak deneyimlenmeseler de. (Örneğin, Kuzey Yıldızının uzak yanı Tanrı tarafından görülür ve onu şimdi göremiyor olsam da benim için gizli olarak algılanabilir.)

Nesneler hiçbir zaman herhangi bir özdeksel töz taşıyor olarak deneyimlenmez. Masamdaki kitaba baktığım zaman kitap herhangi bir yolda masamın üstünden ayrılıp bilincime girmez. Deneyimlediğim biricik kitap bir kitap görme duyumu, duyusal algımdaki ruhbilimsel bir imgedir. Algımda görünen bu duyumsanan kitap özdeksel değildir, tinseldir; eş deyişle, duyumum ile aynı bileşenlerden oluşur.

Berkeley yalnızca kendisinin varolduğuna ve dışsal dünyanın yalnızca onun kendi iç deneyimlerinin öznel dünyası, bir düş dünyası olduğuna inanan bir *solipsist* değildir. Belirtmek gerek ki solipsizm kendini çürüten bir öğretiler, çünkü solipsist kuramını başkalarına tanıtlamaya çalışırken

kendi kuramına göre bu başkalarının varolmamaları gerekir. Dünya olgusaldır, çünkü olgusal olmasaydı onu deneyimleyemezdik. İmgelemler öznedir, ama duyu dünyası nesnedir. Bununla birlikte, nesnelliği duyusalıktan oluşur. Eğer dış dünyanın üzerimizde hiçbir duyu etkisi olmasaydı, o zaman deneyimlenme yeteneğinde olamaz, bu nedenle varolmazdı. Yalnızca nesnelere deneyimimiz ile aynı gereçten yapılmış olduğu içindir ki onları duyumsayabiliriz. Bir duvarın içinden yürüyüp geçemeyiz, ve eğer deneyecek olursak basıncını ve belki de acılı bir duyguyu deneyimleyecek ya da yaşayacağız. Bu duvarın nesnel olarak olgusal olduğunu, ama olgusallığının duyu deneyiminin gerecinden oluştuğunu tanıtlar—özdekten oluşmuş olsaydı, o zaman onu deneyimleyemezdik, çünkü deneyimize (kişisel bilincimize) girmeye yetenekli biricik nesne duyusal töz olmalıdır, duyusal-olmayan özdek değil. Eğer duyusal-olmayan özdek diye birşey olmuş olsaydı, onu hiçbir zaman deneyimleyemezdik, çünkü anlıklarımız yalnızca ideal algıları, duyumda bulunan duyu imgelerini deneyimleyebilecek bir yolda donatılmıştır. Tin (algılayan olarak), ister insanın isterse Tanrının tini olsun, biricik gerçek tözdür, ve başka hiçbir tözsellik ya da dayanak, hiçbir düşünmeyen töz yoktur. Töz bağımsız bir varoluş taşısa da, yalnızca Tanrının tözü saltuktur ve en yüksek biçim ya da imlemi o taşır.

Tanrı Ve Tanrısal Keyfilik Öğretisi. Görmüştük ki Berkeley için evrendeki olgusal şeyler duyularımız üzerine basılı düşüncelerdir, ve bu düşüncelerin yaratıcısı Tanrıdır. Belli dışsal nesnelere deneyimlemiyor olsak bile bunlar varolabilir, ama ancak Tanrının herşeyi-bilen ve her-yerde-bulunan anlığı onları sonsuzdan bu yana algıladığı için. Buna göre, Tanrı olmaksızın, herşeyden önce duyu deneyiminin nesnelere varolmayacak, ne de onları deneyimleyen anlıklarımız gibi sonlu anlıklar olacaktır.

Berkeley'in tanrısal keyfilik öğretisi Tanrının varoluşu için ikili bir uslamlamadır: İlkin, algıladığımız şeyler yalnızca imgelediğimiz ya da düşlediklerimizden daha diridir—ve bu

saltık olarak güçlü bir Tinin, Tanrının anlığının onları etkinleştirmesi olgusuna bağlıdır; ikincisi, algıladığımız şeyler kişisel istençlerimize boyun eğmez (imgelemlerimizin ya da anılarımızın tersine), ama dileklerimize karşı direnirler, çünkü Tanrının istenç ve yasalarına boyun eğmeler, ve onun istenci gerçekten keyfidir, yalnızca onun tanrısal anlığını *a priori* bilemeyeceğimiz anlamında. Yalnızca yinelenen deneyim aracılığıyla ki şeylerin doğasından, eş deyişle, Tanrının istencinden kaynaklanan düzenli etkinliği ayırmsayabiliriz. Berkeley Tanrının eğer öyle istemiş olsaydı evreni yönetecek başka bir doğal yasalar kümesini seçebilecek olduğu noktasında Scotus ile anlaşılıyordu. “Neden” denilen şey ve etkisi arasındaki biricik zorunlu bağlantı hiç de nedensel değildir, ama yalnızca zamansal bir ardışıklık ya da sıralanış sorunudur. Verili bir neden-etki ilişkisinin bulunduğunu varsayarsak, çünkü şeyleri değişmez bir yolda birlikte davranırken deneyimleriz. Ne zaman nedeni deneyimleyecek olsak, etki düzenli olarak ona eşlik eder, mantıksal bir zorunluk yoluyla değil ama bir ardışıklık içinde.

Doğa yasaları, o zaman, yalnızca Tanrının şeylerin davranışları açısından istemiş olduğu alışkusal yollardır; bu nedenle doğal yasalar Tanrının alışkanlıklarıdır, duyularımız tarafından algılanabilir şeyler değil. Doğanın düzenliliği olgusu, doğal yasalar olgusu Tanrının varoluşunun kanıtıdır—evrende işleyen ve bizim kendi yaratımız olmayan yüce bir anlığın.

FRANK THILLY
GEORG BERKELEY

50. GEORGE BERKELEY

PROBLEM

Locke'a göre, cisimler anlıkta duyular üretirler, uzam, katılık, devim, renk, ses, tat, koku, dokunma duyuları ya da düşünceleri. Bunların kimileri oldukları biçimleriyle şeylerin eşlemleri ya da birincil nitelikler, ötekiler şeylerdeki güçlerin üzerimizdeki etkileridirler, ama sağın temsilleri değil. Duyular anlığın gereçlerini, tüm bilgimizin alfabetini sağlarlar. Ruh onları düzenleyerek, birleştirerek, ayırarak ve bağlayarak üzerlerinde etkide bulunur; ve aynı zamanda kendi işlemleri üzerine de düşünür. Öyleyse tüm bilgimiz deneyim olguları ile sınırlıdır; yalnızca düşüncelerimizin doğrudan bir bilgisini taşırız. Aynı zamanda bir dışsal dünyanın olduğunu da biliriz, ama bu bilgi kendi düşüncelerimizin bilgisi gibi kendiliğinden-açık değildir.

Piskopos Berkeley özdekçiliği ve tanrıtanımazcılığı çürütmek için Locke'un temel öğretisinden yararlanır. Bilgimizin temeli duyum ve derin-düşünme ise ve yalnızca düşünceleri biliyorsak, bir cisimler dünyasını, dışımızdaki bir özdeksel dünyayı nasıl bilebiliriz? Özdek söz konusu olduğu sürece bilinç durumlarımıza sınırlıdır; düşüncelerimizi bu cisimsel tözler ile karşılaştıramayız; ne olduklarını ya da var

olduklarını bilmeyiz. Eğer özdek varsa ve Locke'un kuramı doğruysa, onu bilemeyiz; kuşkuculuğa saplarız. Dahası, özdek gibi bağımsız bir töz ve bir arı uzay dünyası varsa, o zaman Tanrının yanısıra varolan ve Tanrıyı sınırlayan, evet giderek Tanrının varolmayışını bile imleyen sonsuz, ilksiz-sonsuz değişmez bir olgusalılık vardır. Dolayısıyla, özdek inancı tanrıtanımazcılığa ve özdekçiliğe götürür. Kuşkuculuk, tanrıtanımazcılık ve dinsizliğin temelleri özdeğin ya da bir cisimler dünyasının varolduğu görüşünde yatar. Dine aykırı bu sonuçlardan ancak ondan kaynaklandıkları öncül- den — özdeğin varolduğu önesürümünden — kurtularak kaçınabiliriz. Evreni böyle bir öncül olmaksızın açıklayabiliriz: Tanrı, en yüksek Tin ve öteki tinsel varlıklar verildiğinde, tüm olgulara açıklama getirebiliriz. Bu nedenle Berkeley için en önemli soru şudur: Anlık dışında bir dünya var mıdır, bağımsız bir özdek dünyası var mıdır?

George Berkeley (1685-1753) İrlanda'da doğdu, Dublin'de Trinity College'da eğitim gördü, geziler yaptı, ve 1734'de Cloyne Piskoposu oldu. 1732'de misyonerlikler kurmak için Rhode Island'a gönderildi. Yapıtları arasında şunlar bulunur: *Yeni Bir Görme Kuramına Doğru Bir Deneme* [An Essay towards a New Theory of Vision], 1709, *İnsan Bilgisinin İlkeleri Üzerine Bir İnceleme* [A Treatise concerning the Principles of Human Knowledge], 1710, *Hylas Ve Philonous Arasında Üç Diyalog* [Three Dialogues between Hylas and Philonous], 1713, *Alciphron, ya da Küçük Felsefeci* [Alciphron, or the Minute Philosopher], 1732.

A.C. Fraser tarafından yayıma hazırlanan yapıtlar, 4 cilt; Fraser tarafından *Selections from Berkeley*. Fraser, *Berkeley*, ve *Berkeley, Spiritual Realism*; Simon, *Universal Immaterialism*; Gourg, *Le journal philos. de Berkeley*.

BİLGİ NESNELERİ

Berkeley bilgisizliğimizin insansal yetelerimizin sınırlarına bağlı olduğunu kabul etmenin yanlış olduğunu söyler; Kayra yaratıklarına aşlamış olabileceği itkileri genellikle onları doyurma araçları ile de donatır, eğer bu itkilerden doğru biçimde yararlanılırsa. Bu nedenle bilgi isteğinin yetelerimizin uygun bir kullanımı yoluyla doyurulabileceği ve

doğru ilkelerden usayatkın çıkarsamalar yapabileceğimiz kabul edilmelidir. Öyleyse İnsan Bilgisinin İlkeleri üzerine titiz bir soruşturma yapmak, onları elekten geçirip tüm yanlarıyla incelemek zahmetlerimize fazlasıyla değerlidir.

Dışsal nesnelere (evler, dağlar, ırmaklar) algılanmaktan ayrı doğal ya da olgusal bir varoluşları olduğu sanısının başlıca nedeni anlığın soyut düşünceler oluşturabildiği öğretisidir. Ama durum bu değildir. Algılamış olduğumuz tikel şeylerin düşüncelerini imgeleyebilir ya da tasarımılayabiliriz ve onları çeşitli yollarda ayırabilir ya da bileştirebiliriz. Ama düşüncelerimizde söz gelimi genel bir üçgen düşüncesine, “ne eğik, ne dikaçılı, ne eşkenar, ne ikizkenar ne de çeşitkenar olan, ama aynı zamanda bunların hem tümü hem de hiç biri olan” genel bir üçgen düşüncesi biçimindeki betimlemeye karşılık düşen bir düşünce bulamayız. Bir insanın açılarının tikel niteliklerini ya da kenar bağlantılarını dikkate almaksızın bir betiyi yalnızca üç-köşeli olarak düşünebileceği doğrudur. Bu düzeye dek soyutlama yapabilir; ama bu hiçbir zaman onun soyut, genel, tutarsız bir üçgen düşüncesi tasarımılayabileceğini tanıtlamaz. Benzer olarak, devinen cisimden ayrı, ve ne hızlı ne de yavaş, ne eğrisel ne de doğrusal olan seçik devim düşüncesini de tasarımılayamayız. Elbette şu anlamda genel düşünceler vardır: kendinde görüldüğünde tikel olan bir düşünce aynı türden tüm başka tikel düşünceleri temsil eder kılınması yoluyla genel olur. Aynı türden tüm tikel düşünceler için tek bir ad ya da im kullanırız; ve tek bir ad kullandığımız için de ona karşılık düşen genel ya da soyut bir düşüncenin olduğuna inanmaya başlarız. Varsayılan böyle soyut düşünceler ne iletişim için ne de bilgimizi genişletmek için gereklidirler.¹

Anlığın dışında bir dünya, eş deyişle, olgusal bir özdek dünyası böyle soyut bir düşüncedir. Duyulur nesnelere algılanmalarından ayırır, özdeği algılanmaksızın varolan birşey olarak tasarımılarız. Bu olanaksızdır. Herhangi

¹Bu nominalist öğretiyi Berkeley daha sonra biraz değiştirdi. Bkz. cilt II, *Alciphron*, 436 vs.

birşeyin edimsel bir duyumu olmaksızın o şeyi göremeyiz ya da duyumsayamayız, ne de herhangi bir duyulur şeyi ya da nesneyi duyum ya da algısından ayrı olarak tasarımılayabiliriz.

Berkeley insan bilgisinin nesnelere ya da edimsel olarak duyular üzerine basıldıkları ya da anlığın tutku ve işlemlerine eşlik etmeleri yoluyla algılanan türde oldukları, ya da, son olarak, bellek ve imgelem yetisinin yardımıyla oluşturulmuş düşünceler oldukları konusunda Locke ile anlaşır. Bu düşünceleri bileştirir, böler ya da yalnızca tasarımılarız. Düşüncelerin yanısıra, onları bilen ya da algılayan ve onlara ilişkin çeşitli işlemler yapan — isteme, imgeleme, anımsama gibi — benzer birşey daha vardır. Bu algılayan, edimde bulunan varlık anlık, tin, ruhtur, benim kendimdir. Düşüncelerimden bütünüyle ayrıdır, düşüncelerimin onda varoldukları ya da onun yoluyla algılandıkları birşeydir, çünkü bir düşüncenin varoluşu algılanmaktan oluşur.

CİSİMLER DÜNYASI

Şimdi, herkes düşüncelerimizin ve tutkularımızın ve imgelemin görüntülerinin anlığın dışında varolmadıklarını kabul edecektir; tümü anlıktadırlar, varoluşları anlık tarafından algılanma ya da bilinmelerinden oluşur. Bununla birlikte, aynı şey duyumlarımız için de geçerlidir; burada da varoluş algılanmak demektir: *esse percipitur*. Üzerinde yazı yazdığım masanın varolduğunu söylediğimde demek isterim ki onu görebilir ve duyumsayabilirim. Odanın dışında olduğum zaman masanın varolduğunu söylediğimde eğer odada olsaydım onu algılayabilecek olduğumu ya da başka bir anlığın onu edimsel olarak algıladığını demek isterim. Onları hiçbir anlık algılamadığı zaman da şeylerin varolduklarını söylemek bütünüyle anlaşılmazdır. Varolmak algılanmak, anlıkta olmak demektir. Öyleyse cisimlerin bir anlık dışında hiçbir varoluşları yoktur; varlıkları algılanıyor ya da biliniyor olmaksızın oluşur; tarafımdan algılanmadıkları, ya da benim ya da yaratılmış herhangi bir başka tinin anlığında varolmadıkları sürece, hiçbir biçimde hiçbir varoluşları yoktur, ya da öyle

değilse, ilksiz-sonsuz bir tinin anlığında varolurlar. Özdeğin anlık dışında varolduğunu söylemek terimlerde bir çelişkidir.

Bunun böyle olması Locke tarafından kabul edilen cisim düşüncesinden zorunlu olarak çıkar. Bir cisim devim gücü taşıyan, belli bir rengi, ağırlığı, tadı, kokusu ve sesi olan katı, uzamlı, betili bir tözdür. Bununla birlikte, niteliklerinden kimileri ona özünlü değildir; renk, ses, tat, koku cismin algılayan bir özünde üretilen etkileridirler; cismin kendisinin nitelikleri değil, ama *bendedirler*; bunlara ikincil nitelikler deriz. Uzamın, betinin, katılığın, devimin, dinginliğin tözün, yani cismin kendisine özünlü nitelikler oldukları söylenir; bunlar birincil niteliklerdir. Ama, der Berkeley, bu sözde *birincil* nitelikler de tıpkı ötekiler gibi ikincildirler. Uzam ve katılık düşüncelerini dokunma duyusu yoluyla alırım; bunlar aynı zamanda anlığimdaki duyumlardır. Uzam düşüncemi renk düşüncesinden ve öteki ikincil niteliklerden ayıramam; aynı zamanda renkli, vb. olmayan uzamlı bir şeyi hiçbir zaman algılamam. Birincil nitelikler ayrılmaz biçimde ikinciller ile birleşmişlerdir; bu sonuncuları soyutlayıp geride şu olan ve başka birşey olmayan uzamlı katı bir töz bırakamam. Anlığında böyle bir töze ilişkin hiçbir soyut düşüncem yoktur. Ama dışarıda bu nitelikleri destekleyen ya da onların altında duran bir şeyin — bir töz — olması gerektiği söylenir. Berkeley yine bunun salt bir soyutlama olduğunu söyler; özdeksel töz sözcüklerinde hiçbir anlam yoktur. Böyle katı, betili, devinebilir bir tözün anlığın dışında varolması olanaklı olsaydı bile onu nasıl bilebilirdik? Dahası, tüm düşüncelerimiz ya da duyularımız ya da algılanan şeyler etkin değildirler, herhangi birşey yapacak güçleri yoktur; bu nedenle uzam, beti, devim, ki tümü düşüncelerdir, duyuların nedeni olamazlar.

TİNLER DÜNYASI

Ama duyuların ya da anlığimdaki düşüncelerin bir nedeni olmalıdır diyeceksiniz. Gerçekten de vardır, ve bu neden etkin bir töz olmalıdır. Bununla birlikte, özdeksel bir töz olamaz,

çünkü böyle birşey yoktur, bu nedenle cisimsel olmayan etkin bir töz ya da Tin olmalıdır. Bir Tin bir, bölünmemiş, etkin varlıktır — düşünceleri algılarken *anlak* olarak adlandırılır; onları üretirken ya da onlara ilişkin başka işlemler yaparken *istenç* olarak adlandırılır. Ruh ya da tin üzerine oluşturulmuş hiçbir düşünce olamaz, çünkü tüm düşünceler edilgin ve süredurumludurlar, bu nedenle, edimde bulunana ilişkin hiçbir düşüncemiz ya da imgemiz ya da eşlemimiz olamaz. Tinin kendisini değil ama ancak ürettiği etkileri *algılayabiliriz*. Gene de, ruha ya da tine ve isteme, sevme, nefret etme gibi anlık işlemlerine ilişkin — bu sözcüklerin anlamlarını anladığımız ölçüde — belli bir *kavramımız* vardır.

Kimi düşünceleri yapmak ve bozmak isteğime bağlıdır; bu bakımdan anlığım etkindir, kendi düşüncelerim üzerinde gücüm vardır. Ama *duyumlarım* üzerinde böyle bir gücüm yoktur. Gözlerimi açarım: görüp görmeyeceğimi seçmek ya da hangi tikel nesnelerin kendilerini görüşüme sunacaklarını belirlemek gücüm içinde değildir. Duyularıma izleri basılan düşünceler istencimin yaratıları değildir. Öyleyse onları üreten başka bir İstenç ya da Tin vardır. Duyu düşünceleri imgeleminkilerden daha güçlü, diri ve seçiktir; benzer olarak, bir kalıcılıkları, düzenleri ve tutarlıkları vardır ve insan istencinin etkileri olanların sık sık oldukları gibi gelişigüzel uyarılmazlar, ama düzenli bir sıra ya da dizi içinde uyarılırlar ki, bunun kabul edilebilir bağıntısı Yaratıcısının bilgelik ve iyilikseverliğini yeterince kanıtlar. Şimdi, kendisine bağımlı olduğumuz Anlığın onlara bağlı kalarak bizde duyu düşünceleri uyandırdığı değişmez kurallara ya da yerleşik yöntemlere *doğa yasaları* denir; ve bunları bize şeylerin olağan gidışı içinde şu ya da bu düşüncelerin başka şu ya da bu düşüncelere eşlik ettiğini öğreten deneyim yoluyla öğreniriz. Başka bir deyişle, Tanrı bizde belli bir düzen içinde belli düşünceler uyandırır; yiyecek düşüncesi ile beslenme düşüncesini, uyku düşüncesi ile dinçleşme düşüncesini, görsel ateş duyumu ile sıcaklık duyumunu bağıntılandırmıştır. Eğer duyumlarımızda böyle kurallı bir düzen olmasaydı

sonsuz dek şaşkınlık içinde kalır, ne yapacağımızı bilemezdik: duyularımızın akışında bu kurallılığın oluşu eylemlerimizi yaşamın yararı için düzenlememizi sağlar. Düşüncelerimiz arasındaki bu bağıntıyı ayırmsar ve düşüncelerin birbirlerine neden olduklarına, ateşin sıcaklık ürettiğine, uykunun dinçleştirdiğine, cisimlerin çarpışmasının sese neden olduğuna yanlısı olarak inanmaya başlarız. Duyularımıza Tanrı tarafından izleri basılmış düşünceler *olgusal şeyler* olarak adlandırılırlar; ve imgelem yetisinde uyarılmış olanlar daha düzensiz, daha az diri ve daha değişken oldukları için, eşlemedikleri ya da temsil ettikleri *şeylerin düşünceleri ya da imgeleri* olarak daha uygun bir terim ile adlandırılırlar. Ama duyularımız gene de düşüncelerdirler; anlıkta varolurlar; yalnızca imgelerimizden daha diri, güçlü, düzenli ve tutarlı düşüncelerdirler; aynı zamanda, onları algılayan düşünen töze de daha az bağımlıdırlar, çünkü bir başka daha güçlü Tinin istenci tarafından uyarılırlar.

KARŞIÇIKIŞLAR YANITLANIYOR

Bununla birlikte, bu önsav üzerinde güneşe, aya, yıldızlara, evlere, dağlara, ırmaklara, ağaçlara ve taşlara ne olur? Bunlar yalnızca düşlemin kuruntuları ya da yanılısı mıdır? Idealistimiz hiçbir biçimde öyle olmadığını söyler. Yukarıda verilmiş olan anlamda varolurlar, Tanrının kurallı, tutarlı bir düzen içinde bizde bu duyuları uyandırması anlamında *olgusal şeylerdirler*. Eğer onunla uzam, katılık, ağırlık ve benzeri türde duyulur niteliklerin bir bileşimini demek istiyorsak bu anlamda özdeksel töz de *olgusaldır*. Eğer onunla ilineklerin ya da niteliklerin anlığın dışındaki bir destekleyicisini demek istiyorsak, imgelemde bile varolamaz. Ama bu düşünceleri yiyip içtiğimiz ve giyindiğimiz anlamına gelmez mi? Algılanmaksızın ya da anlığın dışında varolamayan dolaysız duyu nesnelere yer, içer ve giyeriz. Bu durumda onları düşüncelerden çok *şeyler* olarak adlandırmak daha uygundur. Ama dışımızdaki şeyleri belli bir uzaklıkta görürüz. Bu güçlüğün irdelemesi *Yeni Bir Görme Kuramına Yönelik*

*Deneme'*yi ortaya çıkardı; yapıtta Berkeley uzaklığın [*distance or outness*] görme yoluyla dolaysızca algılanmadığını, ve çizgiler ve açılar yoluyla ya da uzaklık ile zorunlu bir bağıntısı olan herhangi birşey yoluyla da ayırmsanmadığını ya da değerlendirilmediğini kabul eder. Görme düşünceleri ya da görsel duyumlar bize belli dokunma düşüncelerini ve yersel devim düşüncelerini imlemeye başlarlar. Nesne seçilmez ve küçük görüldüğünde deneyim bize onun uzak olduğunu, belli bir uzaklıkta bulunduğunu, seçik ve daha büyük bir görüntü elde etmek için ileri yürümemiz gerektiğini öğretmiştir.

Ama gözlerimi kapattığımda herşey yitmez mi? Şeyler artık tarafımdan algılanmaz olurlar, bu nedenle artık varolmamaları gerekir. Evet ama, der Berkeley, öteki görüşü kabul edenler de aynı güçlüklerle yüz yüze geleceklerdir. Gözlerimi ve kulaklarımı kapattığımda renkler ve sesler yiter mi? Gördüğümüz tikel cisimlerin tümünün rengi, sesi, betisi ve boyutu vardır. Bunlar yiterse dünyadan geriye ne kalır; Dahası, gözlerimi kapattığımda şeylerin başka anlamlar tarafından algılandığını da söyleyebilirim.

Yine, bu idealizm bütün cisimcik felsefesini yoketmez mi? Berkeley bu önsav olmaksızın açıklanamayıp da onunla açıklanan hiçbir fenomenin bulunmadığı yanıtını verir. Hiç kimse özdeğin bir tin üzerinde nasıl etkide bulunduğunu ya da onda herhangi bir düşünceyi nasıl ürettiğini gerçekte bilmez. Dahası, doğa felsefecileri şeyleri cisimsel töz yoluyla değil, ama gerçekte salt düşüncelerden çoğu olmayan ve dolayısıyla hiçbirşeyin nedeni olamayacak beti, devim ve başka nitelikler yoluyla açıklarlar.

Gene de, bu yeni kuramın diliyle konuşmak, ateş ısıtır yerine bir tin ısıtır demek saçma olmayacak mıdır? Berkeley bu tür konularda bilginlerle birlikte düşünmemiz ve halktan insanlarla birlikte konuşmamız gerektiği yanıtını verir. Kopernik'in kuramını kabul edenler gene de güneşin doğuşundan söz ederler. Bununla birlikte, bütün dünyanın özdeğe inandığı söylenir. Tüm dünya yanılıyor mu? Ama

tüm dünya gerçekten de ona inanır mı? Özdeğe inanmak bir çelişkidir. İşin gerçeği insanların ona ilişkin hiçbir kurgul görüşlerinin olmadığıdır. Dahası, evrensel onay bir tanıtı değildir. Önyargıya bir açıklama getirebiliriz. Kendileri duyumların yaratıcıları olmadıkları için insanlar onların anlaktan bağımsız ve anlığın dışında bir varoluş taşıdıklarını varsaydılar. Terimlerde bir çelişkinin içerildiği akıllarından bile geçmedi. Niteliklerin anlığın dışında varoldukları ve dolayısıyla düşünmeyen bir tözün gerekli olduğu sanıldı. Sonra ikincil niteliklerin anlık-dışı hiçbir varoluşlarının olmadığı kabul edildi. Bununla birlikte, birincil nitelikler anlığın dışında da varolmadıkları için töz gereksizleşir. Eğer doğuştan kör bir insan için rengin kavranamaz olması gibi belki de bizim için kavranamaz nitelikleri olan bir tözün bulunduğunu söylerseniz, bilinmeyen niteliklerin bilinmeyen bir desteği üzerine, *ne* olduğunu ve *niçin* olduğunu bilmediğimiz birşey üzerine tartışmanın ne yararı olduğunu sorarız. Dahası, eğer bu nitelikleri algılayacak yeni bir duyumuz olsaydı, tüm bu güçlükleri yine yaşayabilirdik. Eğer özdek ne töz ne de ilinek, ne tin ne de düşünce olan bilinmeyen birşey olarak, süredurumlu, düşüncesiz, bölünemez, devindirilemez, uzamsız, hiçbir yerde varolmayan birşey olarak tanımlanırsa, o zaman hiçbirşeydir. Eğer ona *varoluş*, *nelik*, *kendilik* vererek onu 'hiçbirşey'den ayırdederseniz, bu düşüncenin benim için anlaşılabilir bir sözcük oyunu olduğunu söylerim.

DÜŞÜNCELER, TİNLER, VE İLİŞKİLERİN BİLGİSİ

Öyleyse tinler etkin bölünemez tözlerdir; düşünceler süredurumlu, kaçıcı, kendi başlarına kalıcı olmayan, ama anlıklar ya da tinsel tözler tarafından desteklenen ya da onlarda varolan bağımlı şeylerdir. Kendi varoluşumuzu içsel duygu ya da derin-düşünme yoluyla ve başka tinlerinkini us yoluyla kavrarız. Kendi anlıklarımızın, tinlerin, ve etkin varlıkların belli bir bilgisini ya da *kavramını* taşıdığımız, sağın anlamda ise onların hiçbir *düşüncelerini* taşımadığımız söylenebilir. Benzer olarak, şeyler ya da düşünceler arasındaki

ilişkileri biliriz ve onların bir kavramını taşıyız — şeyleri algulamamız olmaksızın da düşünceleri algılayabildiğimize göre, bu ilişkiler düşüncelerden ya da ilişkili şeylerden ayırırdılar. Berkeley *düşünceler*, *tinler* ya da *ilişkilerin* tümünün kendi ayrı türlerinde insan bilgisinin nesnelere ve söylem konuları olduklarını, ve düşünce teriminin bildiğimiz ya da herhangi bir kavramını taşıdığımız herşeyi imlemek üzere genişletilmesinin uygunsuz olacağını kabul eder. Duyular üzerinde izlerini bırakan düşünceler olgusal şeylerdir ya da gerçekten vardılar, ama onları algılayan anlıkların dışında kalıcı olamazlar; anlığın dışında varolan herhangi bir ilkörneğin andırımları değildirler. Anlığın kendi içinde yaratılmadıkları, ama onları algılayan tinden ayrı bir tin tarafından basılmış oldukları anlamında dışsal olarak adlandırılabilirler. Gözlerimi kapadığımda şeylerin yine var oldukları, ama başka bir anlıkta olmaları gerektiği anlamında, duyulur nesnelere “anlığın dışında” var oldukları da söylenebilir.

DÜALİZMİN, ATEİZMİN VE VE KUŞKUCULUĞUN ÇÜRÜTÜLMESİ

Berkeley bu idealist kuramın birçok bulanık ve güç soruyu felsefeden uzaklaştırdığını bildirir: Cisimsel tözler düşünebilirler mi düşünemezler mi? Özdek sonsuz olarak bölünebilir mi bölünemez mi? Özdek tin üzerinde nasıl etkide bulunur? Kuram insan bilgisini *düşüncelerin* bilgisine ve *tinlerin* bilgisine indirger. *Anlaşılır* nesnelere ya da anlıktaki nesnelere, ve anlığın dışındaki olgusal nesnelere ikiliğinden kurtulur. Bu ikilik kuşkuculuğun köküdür, çünkü algılanan şeylerin algılanmayan şeylere uygunluğunu nereden bilebiliriz? Eğer renk, beti, devim, uzam ve benzerleri anlığın dışındaki şeyler ile ilişkilendirilirlerse, şeylerin olgusal niteliklerini değil, ama yalnızca fenomenleri görürüz, ve kuşkuculuğa düşeriz; duyulara güvenmeyiz. Bizim kuramımız üzerine tüm kuşku yiter.

Özdek öğretisi tanrıtanımazcılığın da nedenidir; ondan vazgeçerseniz bütün çatı çöker. Bağımsız olarak varolan, aptal, düşünmeyen töz tüm şeylerin kökü ve kökeniyse şeylerin oluşumundan özgürlüğü, usu ve tasarı dışlarız. Özdekten vazgeçin, o zaman Epikürcülerinizin, Hobbescularınızın ve onlar gibi olanların en küçük bir bahanesi bile kalmaz. Putperestlik de özdek ile birlikte çöker, çünkü eğer duyu nesnelere yalnızca anlıktaki duyumlarsa, o zaman insanlar diz çöküp kendi düşüncelerine tapınamazlar. Yine, özdeksel tözü kaldırım ve beden sözcüğü ile her yalın, sıradan insanın onunla demek istediğini demek isteyin: eş deyişle, beden dolaysızca görülen ve duyumsanan şey, yalnızca niteliklerin ya da düşüncelerin bir bileşimi olsun; o zaman yeniden dirilişe karşılıklılar boşa çıkar.

Bir başka yanlış kaynağı da *soyut düşünceler* öğretisidir. Tikelde ya da somutta alındıklarında zaman, yer ve devim herkesin bildiği şeylerdir; ama bir metafizikçinin ellerine düştükten sonra, sıradan duyusu olan insanlar tarafından anlaşılamayacak denli soyutlaşır ve incelerler. Zaman anlıklarımızdaki düşüncelerin ardışıklığından soyutlandığında hiçbirşeydir, bu nedenle herhangi bir sonlu tinin süresi aynı tin ya da anlıkta birbirlerini izleyen düşüncelerin ya da eylemlerin sayısı yoluyla hesaplanmalıdır. Bundan çıkan açık sonuç ruhun her zaman düşündüğüdür. Aynı zamanda, uzamın olduğu yerde renk de vardır, e.d. anlıkta; onların arketipleri yalnızca başka bir anlıkta varolabilir, ve duyu nesnelere biraraya bileşmiş, karışmış, somutlaşmış duyumlardan başka birşey değildir; hiç birinin algılanmaksızın varolduğu kabul edilemez. Tüm cisimleri dışlayan arı bir uzay düşüncesini tasarımılayamayız. Arı uzay bedenimin uzuvlarının en küçük bir direnç olmaksızın tüm yarlarda devindirilebilmesi olanağı demektir.

Kuşkucular doğal felsefede utku kazanırlar. Şeylerin olgusal özünü, içsel niteliklerini ve yapısını bilmediğimizi söylerler. Her su damlasında, her kum tanesinde kavraması ya da ayımsaması insan anlayışının gücünün ötesinde olan

birşey vardır. Yakınma temelsizdir. Şeylerin ayırdedilebilir niteliklerinin ondan aktıkları ya da ona bağımlı oldukları hiçbir içsel özleri yoktur. Görüngüleri ya da nitelikleri, söz gelimi renk ve ses üretimini duyusuz parçacıkların beti, devim, ağırlık, ve bu gibi nitelikleri yoluyla açıklamaya çabalamak da boş bir uğraştır. *Tinden* başka hiçbir etmen ya da hiçbir etker neden yoktur; devim tüm başka düşünceler gibi bütünüyle süredurumludur.

Şimdi gündemde olan büyük ilke çekimdir (*attraction*). Sözcük etkinin kendisinden başka hiçbirşeyi anlatmaz; etkinin kendileri yoluyla üretildiği eylemlerin tarzı ya da etkiyi üreten neden konusunda bize hiçbirşey söylemez. Birçok kimse yerçekiminin (*gravitation*) evrensel olduğunu dile getirir: çekmenin ve başka her cisim tarafından çekilmenin tüm cisimlere öznlü özsel bir nitelik olduğu söylenir. Durumda zorunlu ya da özsel hiçbirşey yoktur, ama bütünüyle çeşitli yasalara göre belli cisimlerin birbirlerine yapışmalarının ya da birbirlerine doğru yönelmelerinin nedeni olan Yönetici Tinin İstencine bağımlıdır. Bu nedenle anlık ya da tinden ayrı doğal etker nedeni soruşturmak boşunadır. Bütün yaratılış bilge ve iyi bir Etmenin ustalığıdır, bu nedenle felsefeciler düşüncelerini şeylerin sonsal nedenlerine yöneltmelidirler. Biricik iyi yol şeylerin uyarlandıkları ve şeyler için kökensel olarak tasarlanmış olan çeşitli erekleri göstermektir. Gözlemler ve deneyler yapılmaması için hiçbir neden yoktur. Deneylerin insanlığın yararına olmaları ve genel vargılar çıkarmamızı sağlamaları şeylerin değişmez alışkanlıklarının ve kendi aralarındaki ilişkilerin değil, ama yalnızca dünyayı yönetirken Tanrının insanlara gösterdiği iyilik ve şefkatinin sonucudur. Görüş alanımız içindeki fenomenlerin dikkatli bir gözlemi ile genel doğa yasalarını keşfedebilir ve bunlardan da başka fenomenleri çıkarsayabiliriz; *“belgitleyebiliriz demiyorum, çünkü bu türden tüm çıkarsamalar Doğanın Yaratıcısının her zaman biçimdeş olarak, ve ilke kabul ettiğimiz kuralları sürekli gözeterek işlemde bulunduğu varsayımına dayanırlar ki, bunu bilemeyeceğimiz ortadadır.”*

Bununla birlikte, Berkeley insanlığın iyiliğini geliştirmeye yönelik zorunlu bir eğilimleri olan ahlak kurallarının belgitelebileceklerini ve geometri önermeleri ile aynı değişmez, ilksiz-sonsuz gerçekliği taşıyabileceklerini düşünür.

Arthur Collier *Clavis Universalis*'inde, 1713, Malebranche'ın dizgesini kendi başlangıç noktası yaparak ussalcılığın duruş noktasından bir dışsal dünyanın varolmayışını tanıtlamaya girişir. *Clavis* Bowman tarafından yayıma hazırlandı. Bkz. Lyon, *Un idéaliste anglais, Rev. phil.*, 1880; Kowalewski, *Kritische Analyse von Arthur Colliers Clavis universalis*.